

West-Friese
Archeologische
Rapporten 180

Opgraving Parkstraat 14 in Den Burg, gemeente Texel

J. Leek

Met een bijdrage van W. Stellingwerf

West-Friese Archeologische Rapporten 180

Opgraving Parkstraat 14 in Den Burg, gemeente Texel

J. Leek
Met een bijdrage van W. Stellingwerf

Hoorn 2023

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 180

Titel	Opgraving Parkstraat 14 in Den Burg, gemeente Texel
Uitvoerder	Archeologie West-Friesland
Auteur	J. Leek (KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland) Vondstmateriaal: W. Stellingwerf (senior KNA-specialist Archeologie West-Friesland)
Redactie	S. Gerritsen (senior KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Veldwerk	S. Gerritsen J. Leek E. van Paridon (medewerker Archeologie West-Friesland) A. Weel (metaaldetectie)
Vondstverwerking	E. van Paridon C. de Boer (assistent archeologie, Archeologie West-Friesland) L. van den Thillart (vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland) D. van Doorm (vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland)
Determinatie	W. Stellingwerf (senior KNA-specilist Materialen, Archeologie West Friesland)
Dataverwerking	J. Leek
Fotografie objecten	H. van Poelje
GIS/kaartmateriaal	J. Leek
Opmaak	D.M. Duijn (KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
Trefwoorden	Texel, Den Burg, ringwalburg

© Archeologie West-Friesland 2023

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

Administratieve gegevens

Project/locatie	Parkstraat 14, Den Burg, Gemeente Texel
Projectnummer	522
Landelijk registratienummer	5129085100
Centrale coördinaten	X: 115.528 Y: 563.128
Periode voorbereiding	November 2021
Periode veldonderzoek	December 2021
Periode uitwerking	November-december 2023
Periode deponering	December 2023
Datum rapportage	11 december 2021
Bevoegde overheid	Gemeente Texel
Archeologisch deskundige	M.H. Bartels
Beheer en plaats projectdocumentatie	Archeologisch Depot van de Provincie Noord-Holland
Opdrachtgever	Van der Linde Texel b.v.
Opdrachtnemer	Archeologie West-Friesland
Monument-, vondst- en Archisnummers	14957
Status	Goedgekeurd door het Bevoegd Gezag

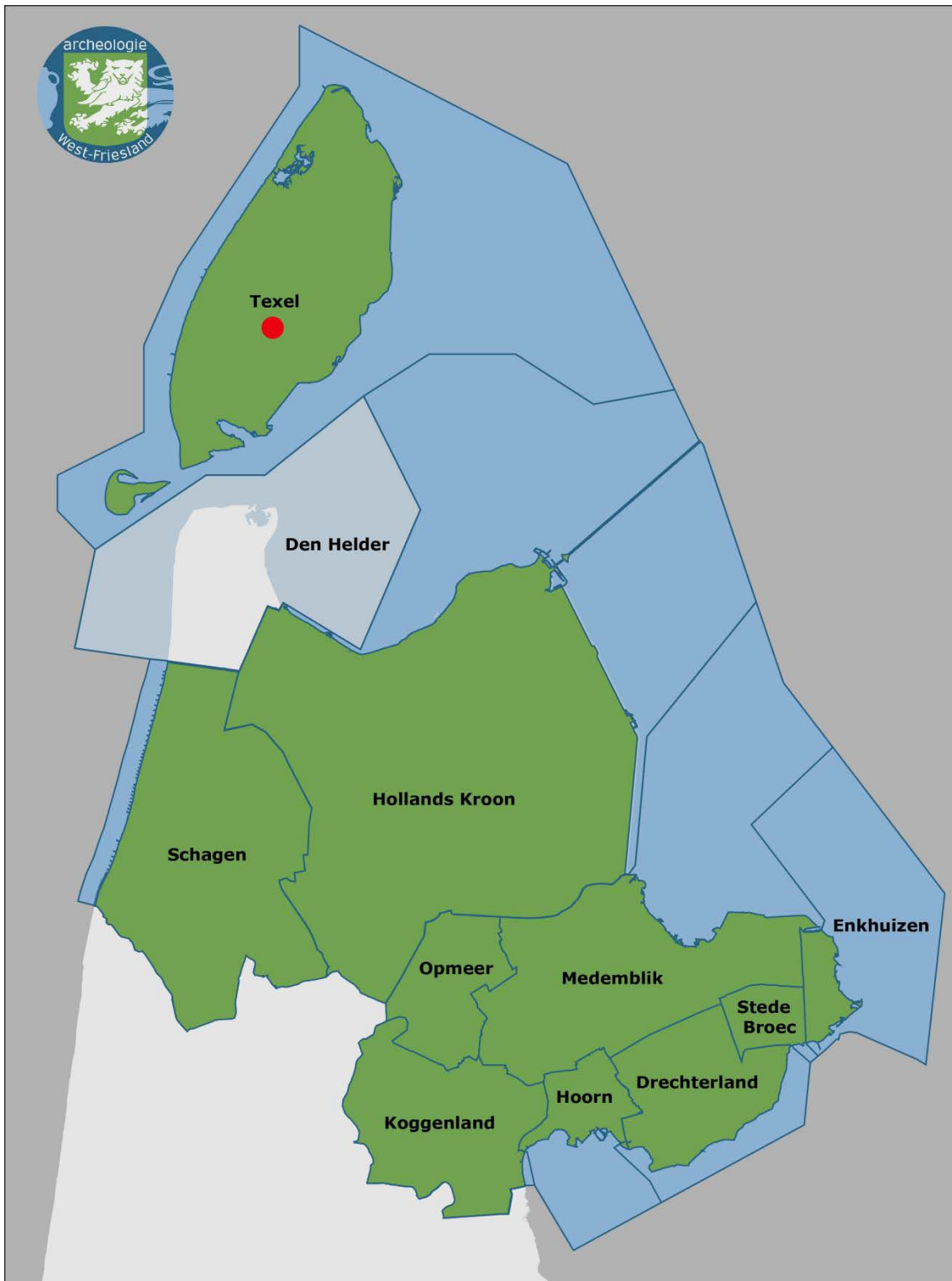
Inhoudsopgave

1. Inleiding	9
1.2 Voortraject	10
1.3 Leeswijzer	10
2. De onderzoekslocatie	11
2.1 Landschap en bodem	11
2.2 Korte geschiedenis van Den Burg	18
2.3 Historische ontwikkeling plangebied	20
2.4 Archeologisch onderzoek in de omgeving	20
3. Doel en methode	23
3.1 Doel en onderzoekskader	23
3.2 Onderzoeksopdracht	23
3.2 Methoden	24
3.2.1 Algemeen	24
3.2.2 Werkwijze opgraving en beperkingen	24
4. Resultaten archeologisch onderzoek	26
4.1 Algemeen	26
4.1.1 Fasering	26
4.1.2 Bodemopbouw	26
4.2 Fase 1: Late-Middeleeuwen (1300 – 1400)	27
4.2.1 Sporen	27
4.2.2 Vondsten	30
4.3 Fase 2: Nieuwe Tijd (1500 – 1730)	31
4.3.1 Sporen	31
4.3.2 Vondsten	35
5. Samenvatting en synthese	42
6. Beantwoording onderzoeksvragen	43
7. Bibliografie	45

Bijlagen

Digitaal beschikbaar via www.archeologiewestfriesland.nl

Bijlage 1	Lijst met afbeeldingen en tabellen
Bijlage 2	Determinatielijsten
Bijlage 3	Dendrochronologisch rapport (S. van Daalen)

Afbeelding 1a. De locatie van het plangebied binnen de gemeente Texel in West-Friesland (rode stip). Op de kaart is het gemeentelijke samenwerkingsverband Archeologie West-Friesland weergegeven.

1. Inleiding

1.1 Algemeen

Op maandag 13 en dinsdag 14 december 2021 is door Archeologie West-Friesland (AWF) op het perceel Parkstraat 14 in Den Burg, gemeente Texel een archeologische opgraving uitgevoerd (afb. 1). Directe aanleiding voor het onderzoek was de bouw van een fietsenshuur en -kelder op de locatie van de middeleeuwse burggracht. Deze wordt ten zuiden van het huidige bedrijf gebouwd. De bouw van de fietsenshuur en -kelder betekent een verstoring van het aanwezige bodemarchief, waardoor behoud in situ van de archeologische resten niet mogelijk is.

Het veldteam bestond uit projectleider en senior-archeoloog Sander Gerritsen, archeoloog Jasper Leek, veldmedewerker Etienne van Paridon en detectiespecialist Aad Weel. Daarnaast werd het veldteam ondersteund door vrijwillig medewerker Hans van Poelje.

Het onderzoek is door Jasper Leek uitgewerkt. Het vondstmateriaal is door senior KNA specialist Materialen Wytze Stellingwerf gedetermineerd en beschreven. De vondstverwerking was in handen van Etienne van Paridon, Joost Lubbers en Cees de Boer. Hans van Poelje heeft de objecten gefotografeerd en archeoloog Dieuwertje Duijn was verantwoordelijk voor de opmaak van dit standaardrapport. De redactie was in handen van Sander Gerritsen. Daarnaast hebben diverse vrijwillig medewerkers geholpen bij het wassen, conserveren en puzzelen van de vondsten.

Voor het project is een evaluatierapport gemaakt, dat is verzonden naar het bevoegd gezag op 11-12-2023.

Afbeelding 1b. De ligging van het plangebied (rode kader) op een luchtfoto van Den Burg (bron: PDOK).

1.2 Voortraject

In december 2020 is op verzoek van de gemeente Texel gekeken naar het aspect archeologie met betrekking tot de bouw van een fietsenshuur en – kelder in het betreffende plangebied.¹ In deze quickscan is de archeologische potentie van het gebied uiteengezet, waarbij is geconcludeerd dat het terrein een hoge archeologische waarde heeft wat betreft sporen uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Op basis van deze bevindingen is geadviseerd om het terrein archeologisch te onderzoeken middels een opgraving. In november 2021 is een Programma van Eisen opgesteld voor dit onderzoek.²

1.3 Leeswijzer

Dit standaardrapport presenteert de resultaten van het archeologisch onderzoek met zaakwaarnemingsnummer 5129085100 en projectnummer 522. Na dit inleidende hoofdstuk worden in hoofdstuk 2 de landschappelijke achtergrond, bekende historische en archeologische gegevens met betrekking tot Texel, Den Burg en het plangebied besproken. Hoofdstuk 3 behandelt het doel van het onderzoek en de gebruikte methoden. De resultaten van de opgraving worden beschreven in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 worden de gegevens samengevat en wordt een synthese gemaakt. Vervolgens worden in hoofdstuk 6 de onderzoeksvragen uit het Programma van Eisen beantwoord.

Dit standaardrapport voldoet aan de eisen gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.1 en het Kwaliteitshandboek Hoorn.

1 De Weerd & Gerritsen 2020.
2 De Groot 2021.

2. De onderzoekslocatie³

2.1 Landschap en bodem

Texel is het grootste Waddeneiland van Nederland en kenmerkt zich door een grote landschappelijke diversiteit met strandvlakten, jonge duinen, aandijkingen, inpolderingen en een reliëfrijk deel dat als 'het oude land' bekend staat. Het is ook een eiland met een sterke landschappelijke dynamiek. Zowel door natuurlijke als menselijke invloed is de huidige vorm tot stand gekomen en verandering is nog aan de orde van de dag. Kustafslag aan de noordzijde en -aangroei aan het zuidwestelijke deel zijn een doorgaand proces waardoor het eiland 'wandelt'. De nieuwe strandwallen bij de Hors zullen uiteindelijk de Razende Bol (de zandplaat ten zuidwesten van Texel) bereiken.⁴ Inmiddels is het zuidwestelijke strand van Vlieland al binnen de gemeentegrens van Texel komen te liggen.

Het natuurlijke landschap

Op paleogeografische reconstructies is de veranderende vorm van het eiland goed te zien. Aan de basis van het huidige Texel liggen pleistocene stuwwallen en afzettingen die zijn gevormd in de voorlaatste ijstijd, het Saalien, tussen 370.000 en 130.000 jaar geleden. Een eerste ijsfront kwam tot stilstand bij het huidige Texel en Wieringen en heeft hier stuwwallen achtergelaten. Hierna zijn in een tweede ijsstroom, die grofweg de lijn Haarlem – Hilversum bereikte, de stuwwallen bedekt geraakt met grondmorene en keileem (formatie van Drenthe).⁵ In het Texelse landschap zijn tegenwoordig nog keileemopduikingen van Den Hoorn en de Hoge Berg, tevens het hoogste punt van Texel op 14 m + NAP, goed herkenbaar.

In de volgende en laatste ijstijd, het Weichselien is tussen 115.000 en 10.000 jaar geleden een pakket dekzand (Formatie van Boxtel) afgezet. Dit ligt op het oude land van Texel nog dicht aan de oppervlakte als een dunne laag op de kleilembulten en een dikker pakket in de dalen. Het oorspronkelijke reliëf is hierdoor aanzienlijk genivelleerd.⁶ Destijds was Texel nog geen eiland maar een verhoging in het droogliggende Noordzeebekken. Menselijke bewoning op het grondgebied van Texel was al mogelijk in deze periode, maar de oudste vondsten dateren vooralsnog uit het Late Paleolithicum.⁷ Vanaf dan kan een redelijk continue bewoning worden verondersteld, maar de meeste bekende prehistorische nederzettingen dateren in de (midden tot late) Bronstijd, IJzertijd en Romeinse Tijd.⁸ Het is opmerkelijk dat op Texel geen bekende nederzettingen zijn uit het Neolithicum en de Vroege Bronstijd. Wel zijn artefacten uit deze perioden bekend. Waarschijnlijk lagen de nederzettingen op de lager gelegen delen en waren door erosie of afzetting van marien sediment niet meer herkenbaar bij de veldkarteringen van Woltering in de jaren 1975 - 1977.⁹

Gedurende het Holoceen warmde het klimaat op en steeg de zeespiegel snel, waardoor het gebied van Texel deel werd van een marien landschap.¹⁰ Een herhalend proces van vorming van strandwallen (Formatie van Naaldwijk) en afzettingen van zeeklei (Formatie van Wormer) volgde waarbij de kustlijn steeds meer opschoof naar het oosten. Veen begon vervolgens te

3 Deels overgenomen uit Bartels 2022.

4 Roos 2013, 134-135.

5 De Jong 2015.

6 De Jong 2015.

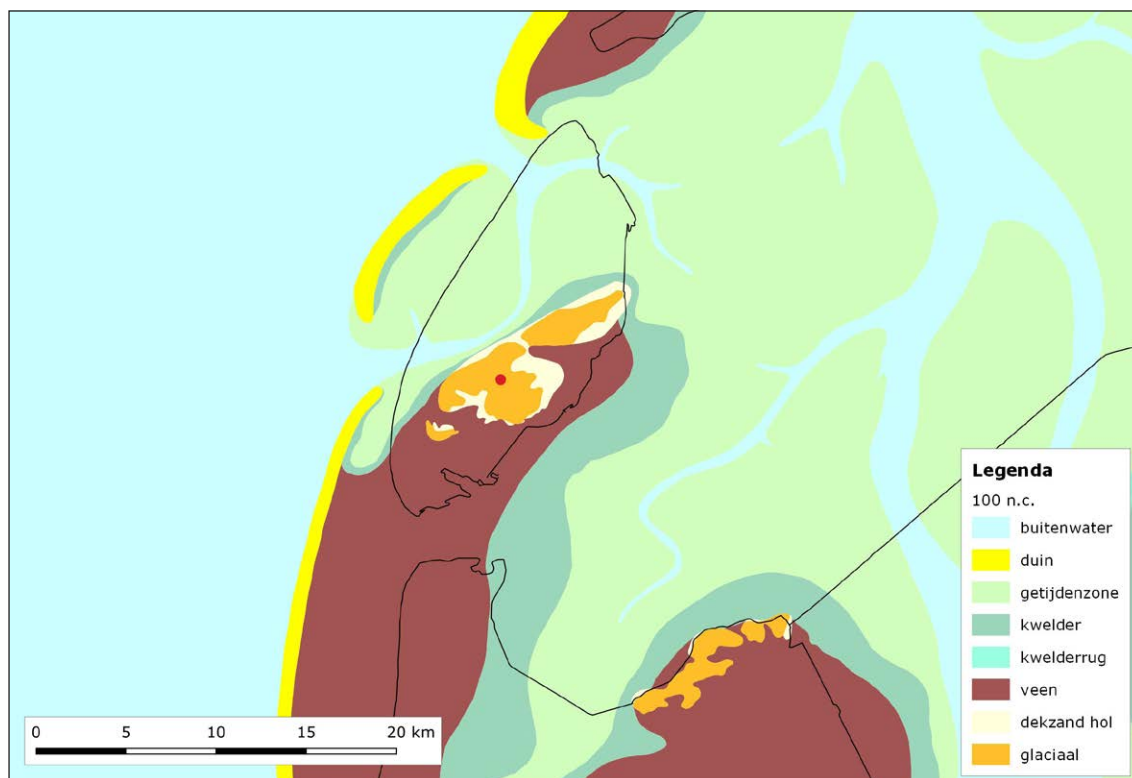
7 Hessing *et al.* 2013, 22. Er is enige discussie over de datering van de paleolithische vondsten op Texel.

8 Zie Woltering, 1996. Bij de opgraving aan de Beatrixlaan zijn ook sporen uit het mesolithicum aangetroffen.

9 Hessing *et al.* 2013, 23.

10 Vos 2015.

groeien op de mariene afzettingen. Feitelijk was Texel nog niet gescheiden van het vasteland maar het bruikbare grondgebied werd vanaf de Bronstijd wel steeds kleiner, waarbij men woonde op dekzandruggen in een veenmoeras. In de Romeinse Tijd werden alleen de hoogst liggende dekzandruggen en het keileemplateau bewoond (afb. 2).¹¹ Het totale te benutten oppervlak bedroeg in de Bronstijd ongeveer 54 km². In de Vroege Middeleeuwen slonk dit naar 18 km².¹²

Afbeelding 2. Uitsnede van de paleogeografische kaart met de situatie rond 100 na Chr. Het plangebied is aangeduid met de rode stip (Vos e.a. 2018).

Na de Romeinse Tijd raakte het veen deels bedekt onder zeelei of erodeerde onder mariene invloed.¹³ Ook delen van het pleistocene dekzandgebied vielen ten prooi aan de zee. Het grootste deel van het veenmoeras ten zuiden van Texel raakte bedekt met zeelei of verspoelde. Een verbinding met het vaste land van Friesland bestond mogelijk nog wel via het uitgestrekte veengebied de 'Moerwaard'.¹⁴ Door stormvloed in de late 14de eeuw ontstond het zeegat Marsdiep. De eerste vermelding dateert al in 817, waarschijnlijk als aanduiding van een afwaterende veenstroom of getijdengeul.¹⁵ Betere ontwatering van het veen zorgde ervoor dat het Marsdiep tussen 800 en 1200 verder kon uitbreiden naar het zuiden en oosten waarbij de huidige klif bij Den Hoorn werd gevormd.¹⁶ Stormvloed in de 13de en 14de eeuw veroorzaakten uiteindelijk een permanente open verbinding met het Almere en de Vlie, waarmee Texel een eiland is geworden.¹⁷ In de loop van de Vroege Middeleeuwen of mogelijk zelfs pas rond 1300

11 Hessing *et al.* 2013, 15-17.

12 Woltering 2016, 278-79.

13 De Jong 2015. Woltering dateert de mariene kleiafzetting overigens al in de IJzertijd.

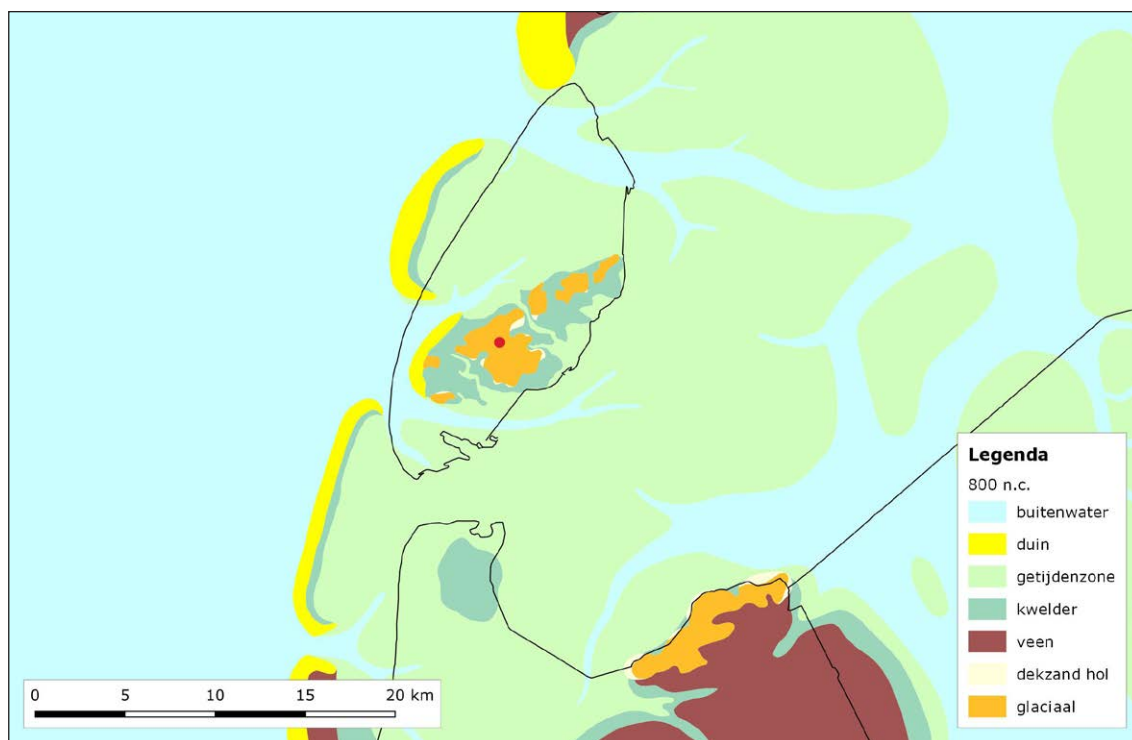
14 Berendsen 2005, 217.

15 De Langen & Mol 2020, 18-19.

16 Schoorl 1999a, 25; Woltering 1996, 302; Bartels 2019.

17 Schoorl 1999a, 25-26; De Jong 2015.

stabiliseerde de krimp van de beschikbare woongronden.¹⁸ Het middeleeuwse Texel was een eiland geworden met een grillige kustlijn, waar alleen de hoogste delen nog boven water stonden bij springvloed (afb. 3).¹⁹ Kreek de Lange Waal of Laagwaal, gelegen tussen Den Burg en De Waal, scheidde het oostelijke deel van het eiland van het westen. Hiernaast bestonden meer getijdegeulen die diep landinwaarts liepen en zich hadden ingesleten in het lager liggende dekzandgebied.²⁰

Afbeelding 3. Uitsnede van de paleogeografische kaart met de situatie rond 800 na Chr. Het plangebied is aangeduid met de rode stip (Vos e.a. 2018).

Dijken en polders

In de Late Middeleeuwen werd geprobeerd om het bewoonbare land te consolideren, werden dijken opgeworpen en 'cooghen' (stukken buitendijks land of kwelders) ingedijkt. De oudste dijken dateren waarschijnlijk al vóór 1300 en vanaf 1350 werden systematisch de kwelders ten noorden van het oude land ingepolderd.²¹ Een geduchte poging werd gedaan om vanaf de tweede helft van de 15de eeuw de Waalenburgerpolder te bedijken en zo de 'trechter' te sluiten tussen De Koog en De Waal. Deze dijk brak door in 1553, waarna pas in het begin van de 17de eeuw de dijk definitief werd gesloten.²² Texel heeft dan nog niet de huidige vorm en eindigde net ten noorden van De Koog (afb. 4). Rond 1630 werd het duin- en kweldereiland Eierland met een zanddijk verbonden met Texel waarna, in 1835 de Eijerlandse polder werd ingedijkt. Verdere bedijkingen en inpolderingen volgden tot laat in de 19de eeuw, waarmee de noordzijde van Texel de huidige vorm heeft gekregen.²³

18 Verschillende bronnen zijn hier tegenstrijdig, Hessing 2013 meent dat in de Vroege Middeleeuwen de erosie afneemt. Kloosterhuis 1986 en Schoorl 1999 menen dat dit pas gebeurt met de eerste bedijkingen in de Late Middeleeuwen. De landschappelijke reconstructie van Woltering 1996 laat de krimp van het beschikbare areaal ook samenvallen met de aanleg van de eerste dijken.

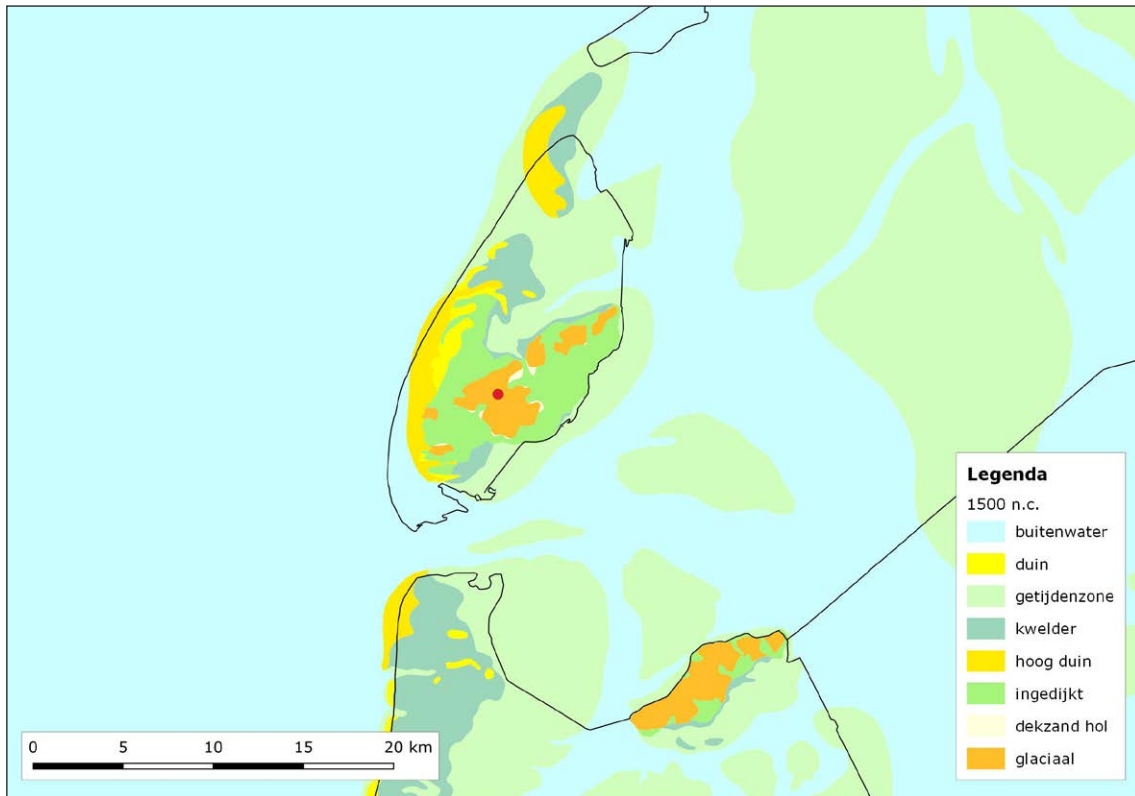
19 Kloosterhuis 1986, 30-31.

20 Kloosterhuis 1986, 30-31.

21 Schoorl 1999a, 70-77.

22 De Jong 2015, Kloosterhuis, 1986, 33-34.

23 Schoorl 1999b, 323-355; Roos, 2013.

Afbeelding 4. Uitsnede van de paleogeografische kaart met de situatie rond 1500 na Chr. Het plangebied is aangeduid met de rode stip (Vos e.a. 2018).

Afbeelding 5. Uitsnede van de geomorfologische kaart 1:50.000. Het plangebied is aangeduid met de rode stip (Alterra 2019 / Nationaal Georegister).

De omgeving van Den Burg

De geomorfologische kaart (afb. 5) toont een dekzandrug, al dan niet met oud bouwlanddek. De pleistocene dekzandruggen op Texel vormen goede locaties voor bewoning in de prehistorie, zeker ten tijde zeespiegelstijging en vernatting van het landschap. De meeste bekende nederzettingen uit de Bronstijd, IJzertijd en Romeinse Tijd liggen op een dekzandrug. Het bouwlanddek, in de eeuwen opgebrachte plaggen en zoden, vormden archeologisch gezien een goede bescherming van de eventueel aanwezige prehistorische archeologische resten.

De kern van Den Burg is niet gekarteerd op de bodemkaart, maar de bodems in de directe omgeving bestaan uit laarpodzolgronden of eerdgronden. Een laarpodzol kenmerkt zich door een dikke, meestal door plaggenbemesting opgebrachte bovengrond van 30-50 cm. Bovendien is de bodem met water verzadigd (geweest); een laarpodzol ontstaat bij ondiepe grondwaterstanden. De bodem onderschrijft de hoge archeologische verwachting. Het antropogene opgebrachte vruchtbare akkerdek is meestal gedurende lange tijd opgeworpen en is een indicatie voor menselijke activiteit. In de omgeving van Den Burg zijn deze 'bemest' met kleiig of lemig materiaal of soms met kleizoden. De grondwatertrap is sterk variabel, V en VI.²⁴

Den Burg ligt niet op het hoogste gestuwde deel van Texel, maar wel binnen het hoger liggende dekzandgebied. Tegenwoordig is het landschap rond Den Burg vrij open en bestaat uit grasland. Recent palynologisch onderzoek wijst op een soortgelijke open en boomarme omgeving ten tijde van het functioneren van de ringwalburg.²⁵ Het maaiveld van de Groeneplaats ligt op ongeveer 2,8 m + NAP. De onderzoekslocatie aan de Parkstraat op 1,2 tot 1,6 m + NAP. De dekzandrug is echter grillig van vorm en het natuurlijk reliëf in de omgeving varieert ook sterk. Ten zuidwesten van de kern van Den Burg loopt het maaiveld sterk af en gaat over in het zandgebied dat onder mariene invloed heeft gestaan. Op de paleogeografische reconstructie van 800 na Chr. is een kwelder zichtbaar met een actieve getijdenzone die tot dicht bij Den Burg reikte.²⁶

De vraag is dan ook hoe groot de invloed van de zee was ter hoogte van het huidige centrum van Den Burg door de tijd heen. Bij het nabijgelegen onderzoek aan de nederzetting uit de Bronstijd tot de Late Middeleeuwen aan de Beatrixlaan zijn geen mariene afzettingen aangetroffen. Wel is de nederzetting in de Romeinse Tijd en Vroege Middeleeuwen opgehoogd door middel van woonterpen. Het opgeworpen pakket meet ongeveer 1,5 m en bestaat uit gestoken zoden van klei. Hieruit blijkt dat de kweldergebieden rond de hogere zandgronden zijn geëxploiteerd.²⁷ Ook zijn de perceelstoten meermaals uitgegraven.²⁸ Het grondwater stond klaarblijkelijk zo hoog dat 'watermanagement' noodzakelijk was. In een reconstructie, gebaseerd op een grootschalig uitgevoerde survey met aanvullende boringen, vermoedde Woltering mariene invloeden tot een hoogte van -0,5 m t.o.v. NAP vóór de Romeinse Tijd (gemiddeld hoogwater tot + 0,2 m. t.o.v. NAP).²⁹ In de Vroege Middeleeuwen reikte het gemiddeld hoogwater tot + 0.4 m en in de Late Middeleeuwen tot + 1,0 m NAP.³⁰ Vos gaat uit van een extreem hoogwaterstand van + 2 m NAP.³¹ Dat betekende dat met extreem hoogwater (enkele dagen per jaar) beide

24 Kloosterhuis 1986, 66-70.

25 Van Haaster 2022, 153-160.

26 Vos 2018.

27 Woltering 1996, 336.

28 Woltering 1996, 269; Woltering 1975, 30.

29 Woltering 1996, 320-324

30 Woltering 1996, 335-343.

31 Mondelinge mededeling Peter Vos (TNO) 2020 aan Sander Gerritsen (AWF).

Afbeelding 6. Uitsnede van de kaart van de Zijpe van Jan van Scorel uit ca. 1552 met het gebied tussen Waddenzee, de Hoge Berg en Den Burg. De blauwe stippen aan de binnenzijde van de zeedijk zijn dijkdoorbraken (Collectie Nationaal Archief Den Haag).

grachten volstroonden met zeewater.³² De topografische kaart uit 1552 van Jan van Scorel toont op de plaats van de huidige haven van Oudeschild een zeedijk met veel welen (afb. 6). Westelijk van deze welen is open water dat richting Den Burg en De Waal loopt, met de naam 'Lange Weel'.³³ Op de kaart van Metius uit 1616 waarop de verdeling van de mientlanden staat aangegeven, valt te zien dat de groene gebieden voorafgaand aan de bedijking periodiek moeten zijn ondergelopen (afb. 7).³⁴ Wanneer de bedijking van Texel plaatsvond, is nog steeds een discussie.³⁵ Aan te nemen valt dat in de late 14de of 15de eeuw de aaneengeregen Texelse dijken enige weerstand aan het zeewater boden en voortdurend binnenstromen van zeewater

32 Van Haaster 2022, 155-156. In de grachtstructuur aan het Raaksje komen in de onderste en oudste fase pollen van brak- en zoutwaterminnende planten voor, hetgeen een indicatie is voor een gracht die periodiek brak water voerde en heel soms zout water.

33 Jan van Scorel NA2486.

34 Metius, HaNA_4VTH_2667

35 Bartels & Leek 2019, 109-111.

Afbeelding 7. Kaart van de Mielanden door Metius uit 1616 met linksboven de uitlopers van de oude ingepolderde weel richting Den Burg - De Waal (Collectie Nationaal Archief Den Haag).

werd verhinderd. Verondersteld mag worden dat de mogelijkheid om met schuiten vanaf zee bij Den Burg te komen bestond.³⁶ Dat de gracht meerdere in- en uitstromen heeft gehad lijkt goed voorstelbaar. Een van deze locaties moet ter plaatste van het onderzoek zijn geweest. Dit kan worden afgeleid aan de ligging van het historische riool dat vanaf de Groeneplaats/Parkstraat onder de modewinkel van Moerbeek door via het opgravingsterrein naar de Warmoesstraat liep en de weg zuidelijk vervolgde om uit- of in te stromen in de uitloper van de slenk (de Tocht?) op de plaats van de huidige zwanenvijver oostelijk van het busstation.

2.2 Korte geschiedenis van Den Burg

De wijze van het ontstaan van het middeleeuwse Den Burg is de afgelopen jaren onderwerp van discussie geweest. Al direct na het lanceren van de werkhypothese door Schoorl in 1999 die zonder veel onderzoek werd overgenomen door Woltering, is er serieuze twijfel geweest aan de bewering dat in de periode tot de kerstening van dit gebied (rond 770) de burg werd bevolkt door de lokale Friese adel.³⁷ Op basis van uitsluitend historische bronneninterpretatie meende Schoorl dat de buitenste gracht laatmiddeleeuws moest zijn.³⁸ De ringwal heeft mogelijk tot in de 9de-10de eeuw gefunctioneerd.³⁹ Dit is het moment dat Texel in het Frankische rijk wordt opgenomen. Blok geeft aan dat in de 9de eeuw de Pagus Texel ontstaat.⁴⁰ De binnenste dubbele omgrachting heeft een lengte van ongeveer 474 m en is onregelmatig van vorm. De binnenmaat is 1,74 ha. De aanleg van de grachten wordt door Gerritsen op basis van de uitkomsten van het onderzoek in 2017 echter in de periode rond 900 n. Chr. geplaatst.⁴¹

Mol constateerde dat de ronde of enigszins ronde versterkingen typerend zijn voor de 9de en 10^e eeuw wanneer de Vikingen de Noordzeekusten teisterden. Vergelijkbare circulaire versterkingen werden in de rest van het Vlaams-Friese Noordzee kustgebied maar ook in het Saksische binnenland opgeworpen.⁴² De buitenste omgrachting en omwalling van Den Burg heeft een lengte van ongeveer 784 m. Het binnenoppervlak is 4,68 ha. De toename van het oppervlak is daarmee 2,95 ha en wordt daarmee bijna drie keer groter dan de 9de-10de-eeuwse omgrachting.

Schoorl meent echter dat op basis van een volgens Mol verkeerd geïnterpreteerde historische bron, de buitenste gracht onderdeel uitmaakte van de politiek en fysieke machtsuitbreiding door leenman Jan van Beaumont, broer van de Hollandse graaf. Die bron is niet het origineel uit 1346 maar de bekende en veelvuldig geciteerde kroniek geschreven door de Texelse secretaris Frans Adriansz Falckoogh in een stuk uit 1579 waarin wordt vermeld dat in 1346 'In het jaar ons Heren 1346 wordt de burgwal begonnen te maken in Texel'. Informatie komt uit een ouder geschrift dat Falckoogh waarschijnlijk heeft gezien.⁴³ Schoorl neemt de bron over als 'in MIIICXLVI worde die burgwal begonnen te maken in Texel'.⁴⁴ Mol meent dat men niet blind kan varen op 16de-eeuwse kroniekschrijvers en dat Falckoogh wel 'de klok had horen luiden maar niet wist waar de klepel hing'.⁴⁵ Falckoogh blijkt op meerdere fronten eerder een kroniekschrijver dan een weerlegbaar historicus en de interpretatie van de bron als aanleg van

36 Bartels 2021, 75.

37 Woltering 1979, Woltering 2002, 52-55, Dijkstra 2009, 203-205.

38 Schoorl 1999a, 94-108

39 Woltering 2002.

40 Blok, 1979 77, 82, 90.

41 Gerritsen & Stellingwerf 2022, 159.

42 Mol, 2001, 22; Van Heeringen, 1994; Bartels, 2006; Bartels & Vermeulen, 2009; Bartels & Groothedde 2010; Groothedde, 2013.

43 Klaassen & Klaassen, 2018, 13. = op cit. GAT nr. 1 fol. 47 verso.

44 Mol 2001 23, op cit. Schoorl 1999, noot 131.

45 Mol 2001 23.

een nieuwe gracht met wal mag dan ook als twijfelachtig worden beschouwd.

Tweede argument dat Mol poneert tegen de aanleg van de nieuwe gracht is dat nergens een kasteel- of bruggracht met deze vorm in de 14de eeuw wordt aangelegd. Het militair concept is volledig anders dan in de 9de-10de eeuw. Als naar andere militaire werken gebouwd onder supervisie van de heren van Beaumont en Blois wordt gekeken, zoals de stadsstichtingen van Elburg, Culemborg en Asperen, dan zijn hier rechthoekige stadsgrachten gegraven en geen min of meer ronde.⁴⁶

Het derde argument dat Mol aanvoert is dat de bewapening en strijdtechniek. Deze is in de 14de-15de eeuw van dien aard is dat een gracht met een aarden wal en een palissade onvoldoende is om een serieuze aanval te doorstaan.⁴⁷ De door Schoorl en Woltering geopperde uitbreiding van de versterking Den Burg in de 14de eeuw van een gracht en een wal met lijkt historisch onwaarschijnlijk. Het antwoord zal zodoende moeten komen van de archeologie.

Op basis van het bovenstaande is niet zonder meer te zeggen van de binnenste 'gracht' de oudste gracht is. Tevens is niet te zeggen dat de buitenste omgrachting de jongste is en een 14de-eeuwse uitbreiding van de versterking onder Jean de Beaumont betreft. Het is aannemelijk dat een wal bij de gracht hoorde, maar sporen hiervan zijn niet aangetroffen bij de onderzoeken van de ROB in de jaren 1952 en 1971.⁴⁸ Texel valt in de periode tot 1308 onder de graven van Holland. Daarna gaat het over naar de Graven van Blois, waarna het als bezit in 1397 weer onder de Hollandse graaf komt. Hiervan zijn de rekeningen van de baljuw overgeleverd en bevinden zich in het Nationaal Archief te Den Haag. Ook zijn er rekeningen van de schout uit de 14de eeuw overgeleverd. Tevens bestaan rentmeestersrekeningen uit de vroege 16de eeuw. Deze rekeningen zullen veel informatie opleveren maar zijn nog niet getranscribeerd.⁴⁹ Van Vessem noemt in een keur uit 1580 dat het verboden is om vuilnis en botten in de gracht te storten op last van een boete van 10 stuivers.⁵⁰

Uit de recentere historische tijd laten Klaassen en Klaassen in hun boek over Den Burg zien wat zich hier afspeelt. De Burggracht diende als afwatering, open riool en bluswatervoorziening.⁵¹ Huizen hadden en secreet boven de gracht. Mensen breidden hun erf in de gracht uit of storten stiekem toch vuilnis. Er groeiden bomen over de gracht en daardoor kwam veel bladafval in de gracht terecht.⁵² In 1787 schreven de schepenen van Den Burg: De Burggracht is opgevuld met vuil, de afwateringen zijn vervallen, en verstopt en die de woningen en erven daardoor verhinderd, en vele aanwonenden, zien in de winter vaak hun kelders en benedenwoningen bij aanhoudende regen nat worden of geheel onder water lopen waardoor de ruimtes onbruikbaar worden.⁵³

Oplossing was de bomen langs de gracht te kappen en het sluisje in de Warmoesstraat te herstellen. Er kwam een aanbesteding om in het voorjaar van 1788 de Burggracht te laten uitbaggeren. In 1802 was de Burggracht weer ernstig vervuild en dichtgeslibd. Daarom werd een nieuwe modderpraam aangeschaft en een nieuwe modderkuil gebouwd. Modderkuil ligt in 1725 aan de westzijde van de gracht; de vuil- en baggerstort van de burggracht. Hollebol

46 Mol 2001 23.

47 Mol 2001 23.

48 Woltering 2002, 55.

49 Eelman 2021, 4-16. Mol 2001.

50 Vessem 1976, 78.

51 Klaassen & Klaassen 2018, 11-13.

52 Klaassen & Klaassen 2018, 12.

53 Vrij vertaald naar Klaassen & Klaassen 2018, 12.

is nu het pleintje voor bioscoop Cinema Texel.⁵⁴ Huis Hollebol Burggracht 23/a heeft mogelijk een modderkuil. In 1787 voer de modderman twee maal per week de bruggracht rond om met zijn geroep de burgerij uit te nodigen vuilnis in zijn praam te storten en niet in de gracht te kieperen.⁵⁵

2.3 Historische ontwikkeling plangebied

Door Klaassen & Klaassen is in 2018 een deel van de bewoningsgeschiedenis van Den Burg vanaf de 17de eeuw uitgeplozen.⁵⁶ Zo blijkt dat het perceel Parkstraat 14 (kadastraal minuutplan B64) onderdeel uitmaakte van een grutterij met gortmolen. Het gebouw op perceel Parkstraat 14 werd gebruikt als huis, terwijl het pand ten westen ervan (B63) als grutterij en gortmolen werd gebruikt. Het complex wordt voor het eerst in 1632 genoemd.⁵⁷ In 1684 wordt melding gemaakt dat Maerten Jacobs Gorter de gortmolen verkocht. Uit latere vermeldingen blijkt dat in het complex nog wel een grutterij actief was. Zo wisselden het huis en de grutterij in de 18de eeuw meerdere malen van eigenaar, waarna het huis, zonder grutterij, in 1818 werd gekocht door Geert Michiel Helenius. Aan de zuidzijde grenst het perceel aan een overblijfsel van wat ooit de burggracht was.

2.4 Archeologisch onderzoek in de omgeving⁵⁸

In de omgeving van het plangebied zijn in de afgelopen decennia vele onderzoeken en waarnemingen uitgevoerd.⁵⁹ De oudste daten uit 1942 en 1943. Tijdens deze periode in het midden van de Tweede Wereldoorlog werden in het centrum van Den Burg door het Rijksmuseum van Oudheden onder leiding van het Duitse Leger, meerdere waarnemingen gedaan (geel op afb. 8).⁶⁰ Gedurende deze onderzoeken zijn voor het eerst de grachten gezien, die onderdeel uitmaakten van de vroegmiddeleeuwse ringwalburg.

In 1952 heeft de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) onder leiding van Dr. Herre Halbertsma twee sleuven gegraven aan de buitenzijde van het centrum. Een ter hoogte van Parkstraat 10-12 en een aan de Warmoesstraat 34. Hierin werd een brede gracht aangesneden, die de huidige vorm van het centrum van Den Burg in grote lijnen heeft bepaald en door de onderzoekers in de Late-Middeleeuwse werd gedateerd (oranje sleuven afb. 8).⁶¹

In 1964 zijn vooruitlopend op de bouw van het gemeentehuis meerdere proefsleuven gegraven. Een van deze sleuven lag binnen het huidige plangebied (oranje vlak afb. 5).⁶² Uit dit onderzoek kwam naar voren dat ter plekke de bodemopbouw ernstig verstoord was.

Tijdens de bouw van het voormalige stadhuis in 1967 zijn archeologische waarnemingen gedaan. Hierbij zijn alle drie de grachten van de vroegmiddeleeuwse ringwalburg in zowel vlak als profiel gedocumenteerd. Naast de sporen uit de Vroege Middeleeuwen kwamen ook resten tevoorschijn uit de Late-Middeleeuwen en de prehistorie. Deze waarnemingen kwamen niet voort uit een reguliere opgraving. De ontgraving van de bouwkuip was namelijk uitgevoerd zonder archeologisch toezicht, waardoor alleen de diepste sporen konden worden onderzocht;

54 Klaassen & Klaassen 2018, 57.

55 Klaassen & Klaassen 2018, 60.

56 Klaassen & Klaassen 2018, 389.

57 Klaassen & Klaassen 2018, 389.

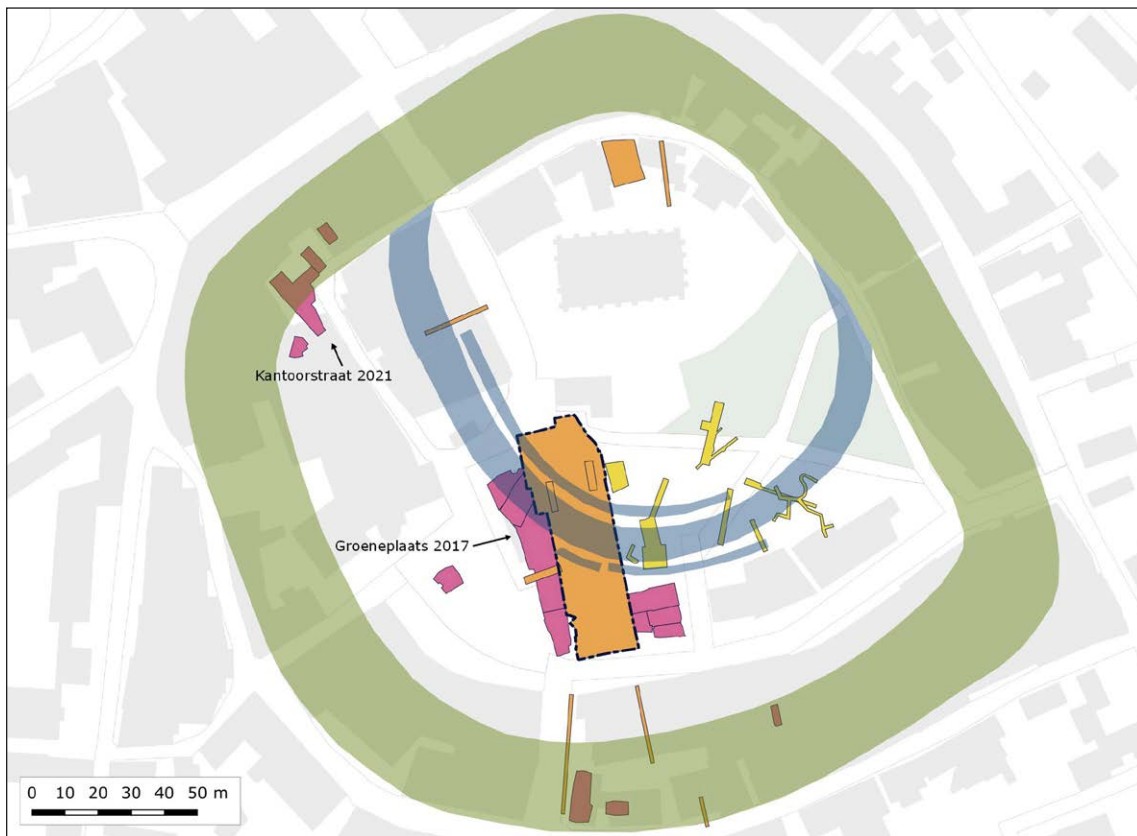
58 Deels overgenomen uit Gerritsen & Stellingwerf 2022.

59 Voor een uitgebreid overzicht van alle onderzoeken en interpretaties zie Woltering 2002. Voor een vertaling naar de gespecificeerde verwachting, zie Bartels 2017.

60 Zie paragraaf xx.

61 Woltering 2002.

62 Woltering 2002, 1964-3, profiel O-P.

Afbeelding 8. Topografische kaart van Den Burg met daarop de binnenste gracht (blauw), buitenste gracht (groen) en de uitgevoerde archeologische onderzoeken.

ondiepe sporen waren ongezien weggegraven.

Dit incident vormde in 1968 voor het ministerie de aanleiding tot het aanwijzen een groot deel van het centrum van Den Burg als archeologisch rijksmonument.⁶³

In 2011 is een onderzoek uitgevoerd op de locatie Parkstraat 1 ter hoogte van de voormalige bodewoning van het gemeentehuis.⁶⁴ Hieruit bleek dat de bodem was verstoord tot een diepte die varieerde tussen 1,5 m en 2,2 m. Geconcludeerd werd dat de top van het dekzand ter plekke nergens meer intact was.⁶⁵

In 2011 werd het Gemeentehuis gesloopt. Op basis van de foto's van deze werkzaamheden is door M.H. Bartels geconstateerd dat onder de kelder geen intacte resten meer aanwezig waren.⁶⁶

Tussen 27 augustus en 8 november 2017 is door Archeologie West-Friesland een opgraving uitgevoerd ter hoogte van plangebied 't Raaksje/Groeneplaats in Den Burg, gemeente Texel. Het plangebied is in het kader van de herontwikkeling van het centrum van Den Burg inmiddels opnieuw bebouwd. Het onderzochte deel valt binnen het rijksmonument waar een deel van de binnenstad van Den Burg toe behoort. Tijdens het onderzoek zijn sporen en vondsten tevoorschijn gekomen uit de late prehistorie, Vroege- en Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Op basis van stratigrafie, relatieve datering en de datering van het vondstmateriaal is een fasering opgesteld voor de aangetroffen sporen binnen het plangebied. Er zijn resten aangetroffen uit vier fases, enkele fases zijn onderverdeeld in subfases.⁶⁷ Fase 1 omvat de prehistorie. Het gaat

63 Rijksmonumentnummer 46042.

64 Boonstra & Flamman 2011; Van Benthem 2011.

65 Tijdens het onderzoek in 2017 bleek dat dit beeld enigszins genuanceerd moest worden.

66 Met dank aan T. Timmer.

67 Voor deze onderverdeling, zie paragraaf 4.1.

voornamelijk om sporen uit de Late IJzertijd en (het begin van) de Romeinse Tijd, globaal tussen 250 voor Chr. en 100 na Chr. Fase 2A omvat de Vroege Middeleeuwen, de periode van de ringwalburg. De nadruk ligt op de 9de en 10de eeuw. Fase 2B is de periode tussen de ringwalburg en het klooster. De exacte begin- en einddatering en daarmee duur hiervan zijn onduidelijk. Fase 3 is de tijd tussen de stichting van het klooster in het begin van de 15de eeuw tot aan 1573, toen het klooster werd opgeheven en een functie kreeg als weeshuis. Fase 4 bevat de tijd die hierop volgt vanaf de late 16de eeuw tot heden (lila op afb. 8).

In het najaar van 2021 is door Archeologie West-Friesland archeologisch onderzoek uitgevoerd op de percelen Kantoorstraat 9 en 11 in Den Burg. Verwacht werd een deel van de 14de-eeuwse uitbreiding van Den Burg en een stolpboerderij uit de 18de eeuw aan te treffen. Door over de volledige lengte van het terrein een sleuf te graven, kon een lang profiel worden onderzocht. Hierbij kwamen de resten van een middeleeuwse wal en gracht tevoorschijn. Voor het eerst werd tijdens een archeologische opgraving op grote schaal gebruik gemaakt van OSL-datering (Optical Simulated Luminiscence). Met deze methode wordt het moment onderzocht wanneer sediment voor het laatst aan licht is blootgesteld. Daarmee wordt de afzetting of begraving van sediment gedateerd.⁶⁸ Uit het OSL-onderzoek is gebleken dat de wal aan de Kantoorstraat in de 8ste of vroege 9de-eeuw is aangelegd, terwijl daarvoor werd aangenomen dat de uitbreiding van Den Burg in de 14de eeuw plaatsvond.

In 2023 is door Raven een archeologische bureaustudie uitgevoerd naar de ouderdom van verschillende ringwalburchten langs de kust van Nederland.⁶⁹ De studie werd uitgevoerd in het kader van een afstudeeronderzoek en werd geïnitieerd vanwege de opvallende resultaten uit de OSL-onderzoek van Gerritsen.⁷⁰ Raven keek met een kritisch oog naar zes verschillende ringwalburchten, die overwegend in de 9de en 10de eeuw worden gedateerd.⁷¹ Uit zijn onderzoek blijkt dat drie van de door hem onderzochte ringwalburchten inaccuraat zijn gedateerd en mogelijk een hogere ouderdom hebben dan wordt voorgesteld.⁷²

68 Van Zijverden & De Moor 2014, 198-199.

69 Raven 2023.

70 Gerritsen in prep.

71 Raven 2023, 39-40.

72 Raven 2023, 40.

3. Doel en methode

3.1 Doel en onderzoekskader

Doel van het archeologisch onderzoek is het documenteren van gegevens en het bergen van vondstmateriaal om daarmee informatie te behouden die van belang is voor de kennisvorming van de historie van Den Burg, Texel en het Nederlandse ringwalburchtenlandschap. Het onderzoek moet niet op zichzelf worden bekeken, maar binnen een lokaal, regionaal en nationaal onderzoekskader worden geplaatst. Voor het plaatsen van een opgraving binnen een landelijk onderzoekskader is NOaA (Nationale Onderzoeksagenda Archeologie) van belang. De NOaA is vervaardigd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, ondersteund door universiteiten en gemeentelijk archeologen. Een aantal thema's uit deze onderzoeksagenda zijn relevant voor dit onderzoek:

4. Occupatie en adaptatie in het rivierengebied en langs de kust;
5. Sociale en economische differentiatie;
18. Dorpsvorming;
22. Mens- materiële cultuurrelaties;
23. Netwerken en infrastructuur.

3.2 Onderzoeksopdracht

In het PvE is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd, die als leidraad bij het archeologisch onderzoek en de uitwerking hiervan hebben gefungeerd. In dit standaardrapport wordt getracht antwoord op deze vragen te geven. De vraagstelling uit het PvE is in thema's en per periode uitgesplitst.

Algemeen

1. Dient de archeologische verwachting uit de archeologische quickscan te worden bijgesteld?
2. Wat is de gaafheid van de vindplaats en hoe zijn de conserveringsomstandigheden?

Prehistorie

3. Zijn sporen of vondsten uit de prehistorie aanwezig? Zo ja, wat is hun aard en datering?
4. Hoe verhouden de eventueel aanwezige resten uit de prehistorie zich tot de prehistorische sporen en vondsten die zijn aangetroffen binnen Den Burg?

Middeleeuwen en Nieuwe Tijd

5. Zijn resten van middeleeuwse bewoning aanwezig?
6. Zijn sporen of vondsten te koppelen aan de nieuwetijdse bewoning die zichtbaar is op de Kadastrale Minuut uit 1828?
7. Kent de oorspronkelijk middeleeuwse gracht meerdere aanleg- en gebruiksfasen en hoe dateren deze?
8. Zijn resten van de wal(len) aanwezig? Zo ja, wat kan gezegd worden over de omvang, constructiewijze, periodisering en datering?
9. Hoe is de gracht geschoond en gedempt? En worden de dempingen direct benut voor bewoning of andere activiteit?
10. Hoe verhouden de aangetroffen sporen zich tot de resultaten van de onderzoeken aan de Warmoesstraat 31-33 en de Kantoorstraat 9-11 in Den Burg?

11. Welke inzichten levert het vondstmateriaal uit de vullingslagen van de gracht op over de materiële cultuur gedurende de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd? In hoeverre is het vondstmateriaal vergelijkbaar met soortgelijk materiaal uit de omgeving?
12. Zijn er aanwijzingen voor ambachtelijke activiteiten binnen het plangebied?
13. Wat zegt het aangetroffen vondstmateriaal over het consumptiepatroon, de welstand en wellicht de beroepen van de bewoners van Den Burg door de tijd heen?
14. Werpen de bevindingen nieuw licht op de ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling van Den Burg en de (vroeg-)middeleeuwse versterkingen langs de Noordzeekust.

3.2 Methodes

3.2.1 Algemeen

Tijdens het gravend onderzoek zijn alle archeologische resten digitaal met een GeoMax Zenith06 en Geomax Zoom95 ingemeten en met een Nikon D5300 gefotografeerd. Geen analoge tekeningen zijn gemaakt. Het vondstmateriaal is handmatig en voor zover mogelijk per spoor verzameld. De vlakken, sporen en de stortgrond zijn met een metaaldetector afgezocht (afb. 9). Bij de uitwerking zijn de keramiek- en glasvondsten volgens het Deventer-systeem gedetermineerd.⁷³ Doel van dit systeem is het eenduidig beschrijven van keramiek en glas in heel Nederland, waardoor het makkelijker is om vondsten en vondstcomplexen te vergelijken. Het gravend onderzoek en de uitwerking ervan zijn verricht volgens de KNA versie 4.1 en het Kwaliteitshandboek Hoorn.

3.2.2 Werkwijze opgraving en beperkingen

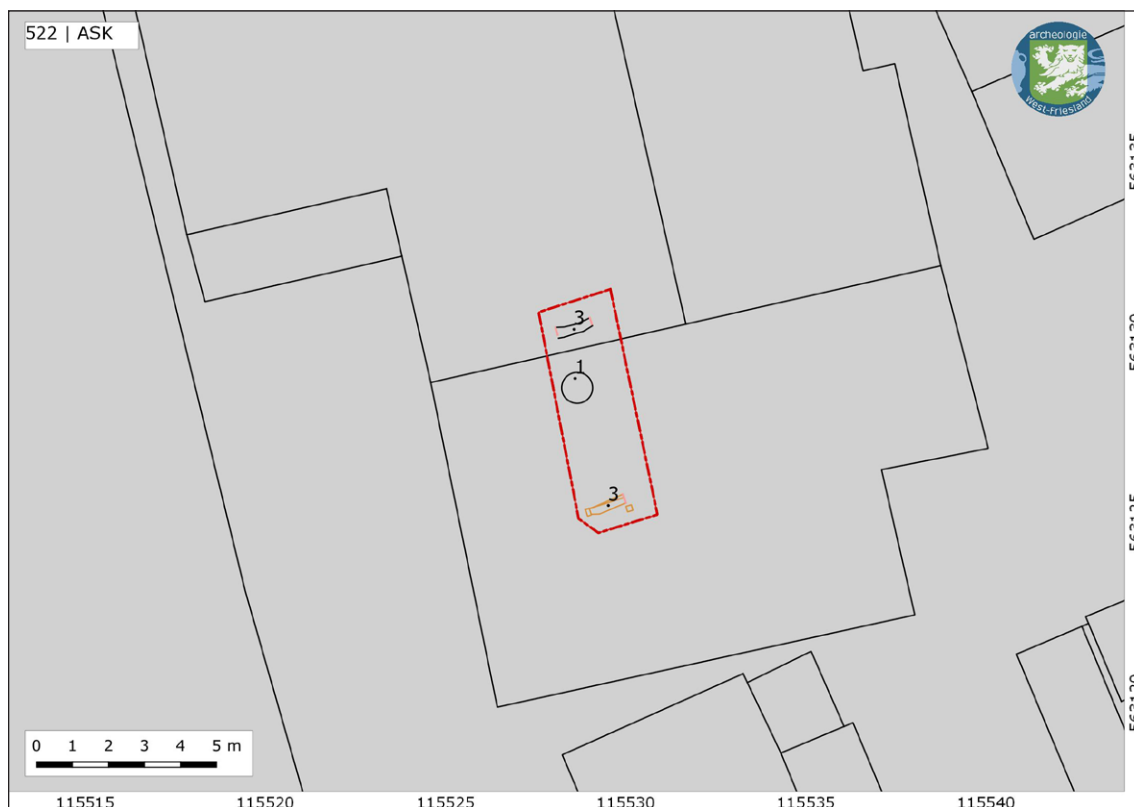
In het PvE is gesteld dat moest worden gestart met de aanleg van één werkput van ca. 5 m x 10 m. Dit betrof de gehele lengte van het achterterrein. Dit is in overleg met het bevoegd gezag gewijzigd, aangezien de afgegraven grond niet kon worden afgevoerd. Daarnaast was de bodem met water verzadigd door aanhoudende regen in de maand december. Hierdoor kalfden de putwanden af tot onder de funderingen van het pand van Van der Linde. Hierdoor werd gekozen om één kleinere sleuf aan te leggen en deze zo snel als mogelijk te documenteren. De eerste en enige werkput was 6,5 m lang, 2,2 m breed en in NZ-richting aangelegd. Getracht werd om aan westkant van de werkput een profiel aan te leggen. Dit bleef bij een vlugge beschrijving en vastlegging met camera. De werkput is laagsgewijs met een kleine graafmachine aangelegd en verdiept, waarbij de

Afbeelding 9. Een koperen riemhanger uit de late 16de eeuw of vroege 17de eeuw wordt hier door detectiespecialist Aad Weel vers uit de bodem gehaald.

73 Deventer-systeem, versie 2018.

sporenvlakken zijn gefotografeerd, ingetekend en beschreven. De sporen lagen op een diepte vanaf -1,2 m beneden maaiveld (0 m NAP) (afb. 10).

Afbeelding 10. Allesporenkaart Parkstraat 14.

4. Resultaten archeologisch onderzoek

4.1 Algemeen

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het archeologisch onderzoek beschreven. Hierbij komen achtereenvolgens aan bod: de fasering van de sporen, de algemene bodemopbouw en de beschrijving van de sporen en vondsten per fase. Losse vondsten worden in een aparte paragraaf beschreven.

4.1.1 Fasering

De archeologische sporen en vondsten kunnen in twee fasen, verdeeld over twee archeologische perioden, worden ingedeeld (tab. 1). Fase 1 omvat de sporen en vondsten uit de Late-Middeleeuwen. Het gaat hierbij om een zodenbaan uit de periode vóór 1300 - 1450. De tweede fase bevindt zich in de periode tussen ca. 1500 en 1730. Uit deze fase dateren een bakstenen waterput, beschoeiing van de Burggracht uit de 17de eeuw en een afvallaag van huisraad uit de periode rond 1700.

Fase	Periode	Eeuwen	Dateringsmethode	Kenmerken
Fase 1	Late-Middeleeuwen	1300 – 1400	Keramiek	Zodenbaan en aanplemping
Fase 2	Nieuwe Tijd	1500 – 1730	Keramiek & Dendro-chronologie	Waterput, beschoeiing en afvallaag

Tabel 1. Fasering van het plangebied.

4.1.2 Bodemopbouw

De natuurlijke ondergrond binnen het plangebied bestond uit geel dekzand en bevond zich alleen in het meest noordelijke punt van de werkput. De laag was gezien op een diepte van ca. 0 m NAP, hetgeen overeenkomt met de diepteligging van de natuurlijke bodem aan de Warmoesstraat op ca. 50 m ten westen van het plangebied. Het gele dekzand ging abrupt over in een pakket gestapelde zoden van donkerbruin humeus zand met iets grijze zandige klei met een breedte van ca. 25 cm. Ten zuiden van de gestapelde zoden lag een heterogeen pakket van lichtgrijs zand met stukken hout en brokken puin. Dit pakket dateert waarschijnlijk tussen 1730 en de permanente demping van de burggracht rond 1902.⁷⁴ Na de demping werd het perceel geëgaliseerd met een pakket bruingrijs zand met in de top veel puin en mortelresten. Mogelijk is deze puinhoudende laag gevormd tijdens de wederopbouw na 1945.

74 Bartels 2022, 66.

4.2 Fase 1: Late-Middeleeuwen (1300 – 1400)

4.2.1 Sporen

4.2.1.1 Zodenstapel S2

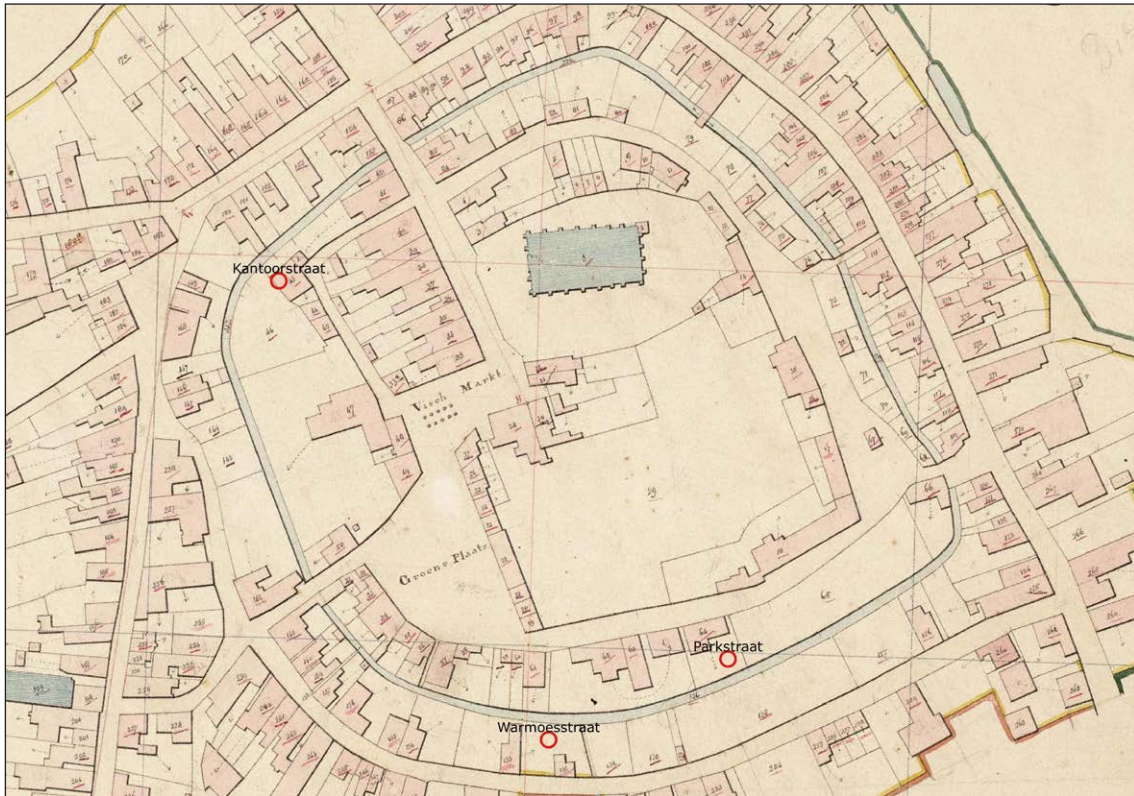
In het noorden van werkput 1 kwam op een diepte van 0,15 m NAP een baan van gestapelde zoden van donkerbruin humeus zand met iets grijze zandige klei met een breedte van ca. 25 cm tevoorschijn (afb. 11). De baan liep grofweg in OW-richting parallel aan de burggracht. In het westprofiel van werkput 1 was zichtbaar dat het om een zorgvuldig gestapelde structuur ging, die richting het noorden schuin omhoog liep. In het profiel werd een stapel van vijf zoden herkend, maar deze ging nog dieper de bodem in.

Afbeelding 11. Tijdens het onderzoek werd een OSL-buis in de zodenstapel geslagen. Uiteindelijk is het monster gedeselecteerd voor vervolgonderzoek.

Op basis van een laag tegen de zodenstapel aan, kon de structuur vóór de periode 1300 – 1450 worden gedateerd. In deze zandige laag werden een scherp kogelpotaardewerk en een fragment ongeglazuurd steengoed uit Siegburg aangetroffen. In dit geval is de aanwezigheid van het Siegburg steengoed, daterend uit de 14de of eerste helft van de 15de eeuw, bepalend voor de datering van deze laag. Kogelpotaardewerk raakt in het eerste kwart van de 14de eeuw uit de omloop door de opkomst van gedraaid grijs- en roodbakend aardewerk. Het Siegburg steengoed doet zijn intrede rond 1300 en na 1400 komt dit type steengoed veelal voor met een karakteristieke oranje asblos die in dit geval ontbreekt.

Zoden, in welke hoedanigheid dan ook, worden tijdens archeologisch onderzoek steeds beter en daardoor vaker herkend (afb. 12). Zo zijn tijdens archeologisch onderzoek aan de Kantoorstraat in Den Burg (ca. 200 m ten noorden van het plangebied) gestapelde zoden, in vorm van een zodenwal, uit verschillende perioden ontdekt, waarvan de oudste op basis van

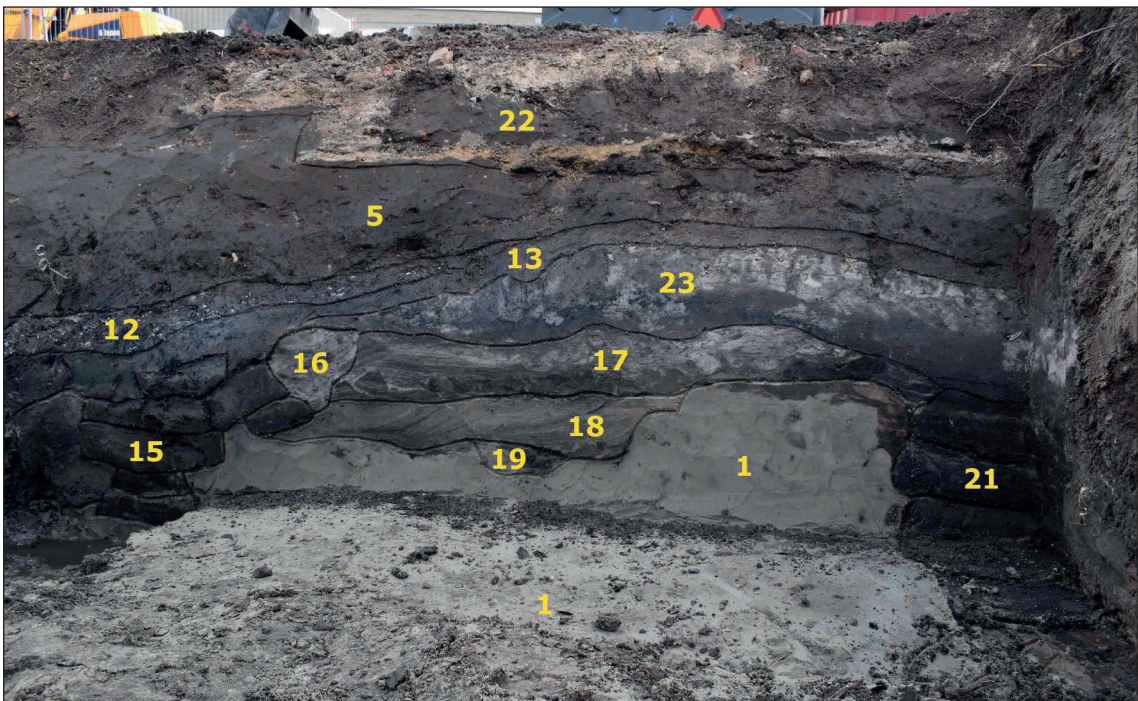
Afbeelding 12. Het kadastrale minuutplan van Den Burg uit 1828 met daarop drie locaties waar structuren van gestapelde zoden zijn aangetroffen.

Afbeelding 13. Detail van een profielopname aan de Kantoorstraat in 2021 met daarin de dateringen uit het OSL-onderzoek.

Afbeelding 14. De zodenwal in het vlak van opgraving Kantoorstraat.

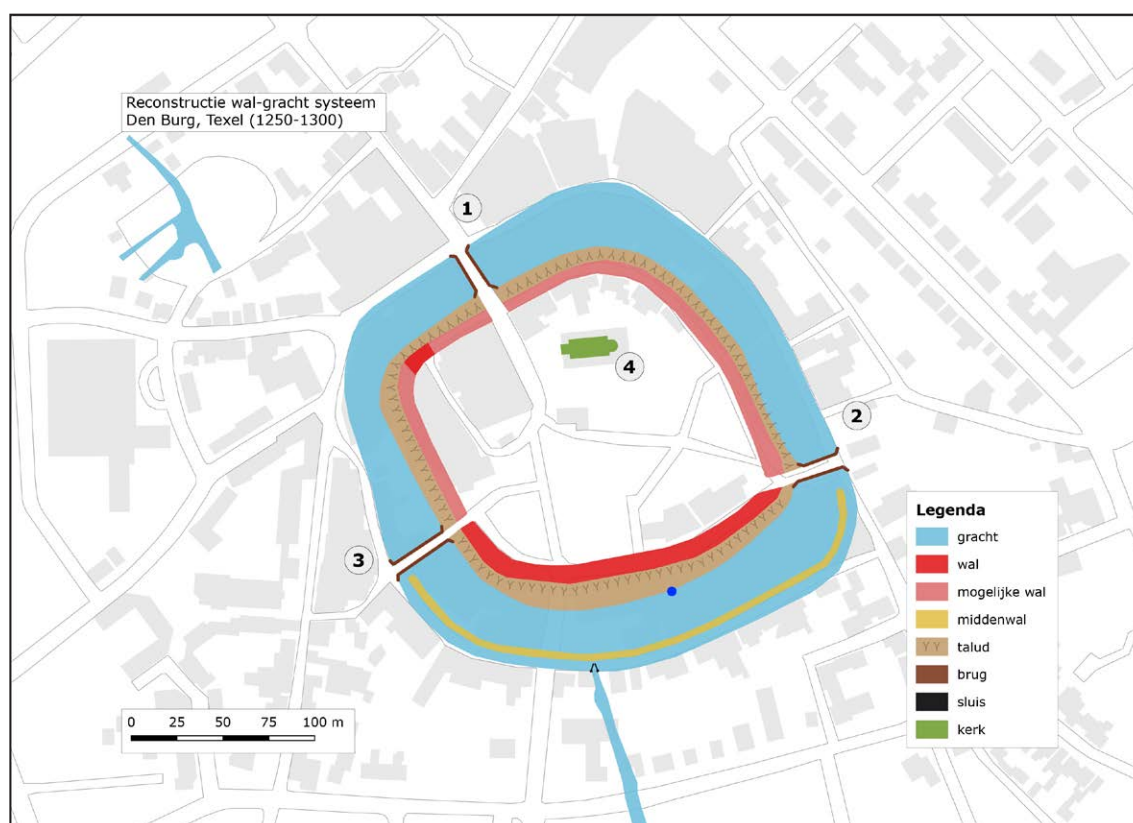
Afbeelding 15. Walstructuur aan de Warmoesstraat. Het wallichaam (nummers 16, 17 en 23) wordt door twee zodenstapels (nummers 15 en 21) omsloten.

OSL-dateringen in ca. 737 dateert (afb. 13 & afb. 14).⁷⁵ Dit betrof een zodenstapel, die een 8ste-eeuwse aardenwal flankeerde en verstevigde. Ten noorden van deze vroegmiddeleeuwse wal lag de burggracht, die Den Burg omringde. Hierdoor fungeerde de zodenstapel tevens als steilkant van de burggracht.

⁷⁵ De Nooijer 2023.

Op ongeveer 50 m ten westen van het plangebied zijn de restanten van drie structuren van gestapelde zoden aangetroffen.⁷⁶ Net als bij onderhavig plangebied lagen deze zodenstapels dicht bij de oever van de burggracht. Twee van de zodenwallen zijn geïnterpreteerd als ontsluiting van een aardenwal, zoals aangetroffen langs de Kantoorstraat (afb. 15). Deze zijn door Bartels geïnterpreteerd als middenwal die binnen een wal-grachtsysteem heeft gefungeerd en in de 13de eeuw is uitgebreid (afb. 16).⁷⁷

Door Bartels is in 2022 een reconstructie gemaakt van Den Burg en het wal- en grachtsysteem in de 13de eeuw, waar onderhavige resultaten vrijwel naadloos in passen.⁷⁸ In deze reconstructie is gesteld dat rondom Den Burg een burgwal geflankeerd met een talud van zoden heeft gelegen, die grofweg de huidige straten Burgwal – Kantoorstraat – Parkstraat volgde. De burgwal was daarnaast door de burggracht weer omring. Het hart van Den Burg kon worden betreden via drie bruggen. Deze lagen waarschijnlijk ter hoogte van de Zwaanstraat, Binnenburg en Parkstraat. De zodenstapel van Parkstraat 14 lijkt onderdeel uit te hebben gemaakt van het talud dat in de 13de eeuw de burgwal heeft geflankeerd.

Afbeelding 16. Reconstructie van Bartels (2022) met daarop 13de-eeuws Den Burg. De gestapeld zoden van Parkstraat 14 bevinden zich bij de blauwe stip.

4.2.2 Vondsten

4.2.2.1 Keramiek

Tijdens het aanleg van het vlak van werkput 1 werd een scherf van vermoedelijk een kan van Siegburg steengoed gevonden, die de zo karakteristieke oranje asblos bevat die rond 1375 zijn intrede deed en tot ver in de 15de eeuw in zwang was (afb. 17).⁷⁹ Deze blos werd

76 Bartels 2022, 41.

77 Bartels 2022, 61.

78 Bartels 2022, 61.

79 V1-C01.

bereikt door doelbewust takkenbossen in de brandende oven te gooien. Uit de zouten van het snel brandende gebladerte en opstuwende as ontstond een soort glazuur/blos die feloranje kleurt. De vondst dateert uit de periode dat direct ten noorden van de Parkstraat een klooster stond.

4.3 Fase 2: Nieuwe Tijd (1500 – 1730)

4.3.1 Sporen

4.3.1.1 Waterput S1

Op ca. 1,5 m ten zuiden van zodenstapel

S2 kwam een halfsteense bakstenen waterput met een diameter van 0,85 m tevoorschijn. De waterput bevond zich op een diepte van 0 m NAP en was gemaakt van gele hergebruikte en deels bekapte bakstenen met formaten variërend tussen 16,5x8x3,5 cm en 19,5x9x4,5 cm. Rondom de waterput zat een insteek gevuld met lichtgrijs zand.

Tijdens het opkuisen van het spoor kwam uit de insteek een handjevol scherven tevoorschijn uit de periode 1450 - 1550.⁸⁰ De bakstenen waarvan de waterput is gemaakt, dateren echter uit de 17de eeuw. Waarschijnlijk zijn de scherven in de insteek terecht gekomen, tijdens het aanvullen van de insteek en geven deze een vertekend beeld van de aanleg van de put. Het is onbekend wanneer de waterput is onbruik is geraakt.

4.3.1.2 Beschoeiing burggracht S3

Aan de zuidzijde van werkput 1 kwam op een diepte van 0,3 m een constructie van grenenhouten (grove den) palen en horizontale planken tevoorschijn. De palen waren ca. 16 cm x 16 cm en 20 cm x 12 cm. De planken waren 23 cm hoog en 3 cm breed. Een van de planken is bemonsterd voor dendrochronologisch onderzoek. Hieruit bleek dat het hout gebruikt voor de beschoeiing afkomstig was uit het zuiden van Noorwegen en in het najaar of de winter van 1618 of 1619 is gekapt.⁸¹

Opvallend is dat de locatie van de 17de-eeuwse beschoeiing correspondeert met de noordelijke oever van de burggracht zoals op het kadastrale minuutplan uit 1828 staat weergegeven. Dit houdt in dat de burggracht in ieder geval al in het eerste kwart van de 17de eeuw tot een sloot van minimaal 3 m breed is gereduceerd. In dat geval kan in de 17de eeuw beter over een burgsloot worden gesproken.

Hoewel het verboden was om vuilnis in de burggracht te dumpen, werd hier door de bewoners van Parkstraat 14 weinig van aangetrokken. Ten zuiden van de beschoeiing lag een slootvulling met veel vondstmateriaal uit het laatste decennium van de 17de en het eerste kwart van de 18de eeuw aangetroffen. Het gaat om enkele honderden scherven van keramiek (MAE = 126), en een handvol fragmenten bouwkeramiek en glas, waarbij de nadruk op de eerste decennia van de 18de eeuw ligt.

Afbeelding 17. Fragment van een kan van Siegburg steengoed met asblos (V1-C01).

80 V6.

81 Van Daalen 2023.

De samenstelling van de keramiekvondsten geeft een goede indruk van een vroeg 18de-eeuws huishouden in Den Burg. De datering van het vondstcomplex is gebaseerd op gevonden keramiekvormen die vanaf de laatste decennia van de 17de eeuw tot circa 1730 in de mode waren. Naast een fragment van een kleipijp in de vorm van een trechtervormige ketel (pijpenkop), karakteristiek voor deze periode, zijn bovendien twee exact gedateerde voorwerpen gevonden. Het betreft een vuurstolp (r-vst-1?) en een melkpot (r-gra-49) van roodbakend aardewerk met slibversiering, waarop respectievelijk de jaartallen 1692 en 171X zichtbaar zijn (afb. 18.1 & afb. 18.2).⁸² Het laatste cijfer ontbreekt op de grape, dit item dateert dus uit het tweede decennium van de 18de eeuw. De aanwezigheid van slechts één fragment van Engels industrieel steengoed in de vorm van een theekopje (s3-kop-4) maakt duidelijk dat de laag in ieder geval niet veel later dan 1730 is gevormd. Dit type keramiek kwam rond die tijd als eerste industriële keramieksoort op de Nederlandse markt terecht en werd enkele decennia later opgevolgd door het meer verfijnde creamware. Alle overige vondsten dateren van voor 1730 met de nadruk op het eerste kwart van de 18de eeuw.

Het steengoed (MAE = 5) uit de laag bestaat uit een scherf van een kan (s2-kan-32) uit Frechen en fragmenten van mineraalwaterflessen (s2-fle-8), een kan (s2-kan-68) en een pispot uit het Westerwald. De Westerwald kan is fraai versierd met appliques van bloemen en heeft een peervormig model, karakteristiek voor het eerste kwart van de 18de eeuw (afb. 19).⁸³ Roodbakend aardewerk, zoals gebruikelijk de meest omvangrijke vondstcategorie (MAE = 61), vormt ongeveer de helft van het vondstcomplex.

Afbeelding 18. Gedateerde stukken uit de vroeg 18de-eeuwse laag.

1. Fragment van een vuurstolp met jaartal 1692 (V3-C03).

2. Fragment van een melkpot met jaartal 171X (V3-C02).

Afbeelding 19. Fragment Westerwald steengoed kan uit de vroeg 18de-eeuwse laag (V3-C01).

82 V3-C02, V3-C03.

83 V3-C01; Bartels 1999, 583-584.

Afbeelding 20. Nederlands tinglazuuraardewerk uit de vroeg 18de-eeuwse laag.

1. Harlinger majolica bord beschilderd met dame (V7-C01).
2. Harlinger majolica bord beschilderd met koe (V3-C04).
3. Delfts faience bord, decor imitatie kraakporselein (V7-C03).
4. Delfts faience bord, decor imitatie transitieporselein (V3-C05).
5. Fragmenten faience spreukenborden (V3-C06).
6. Faience ploischotel met polychrome beschildering (V7-C02).
7. Delfts faience theekop beschilderd met florale motieven (V4-C02).

Dit baksel is grotendeels vertegenwoordigd met keukengoed in de vorm van bakpannen (r-bak-4), grappen (r-gra-11, r-gra-12, r-gra-33), deksels (r-dek-7, r-dek-8), steelkommen (r-stk-2), lekschalen (r-lek-1) en melkpotten (r-gra-49) van respectievelijk Brabants, Hollands en Fries aardewerk. Daarnaast is een component tafelgerei te benoemen, in de vorm van borden (r-bor-3, r-bor-10, r-bor-43) en papkoppen (r-kop-4, r-kop-70) van Nederrijns en Fries aardewerk, veelal voorzien van slibversiering. Verder bestaat het gevonden roodbakend aardewerk uit scherven van pispotten (r-pis-5, r-pis-39), olielampen (r-oli-2), vuurstolpen

(r-vst-1?), doofpotdeksels (r-dek-16) en vuurtesten (r-tes-2). De hoeveelheid witbakkend aardewerk is een stuk kleiner (MAE = 9). Naast fragmenten van grappen (w-gra-36), zijn tevens olielampen (w-oli-2), een bord, een kop, een komfoor (w-kmf-1) en een pispot te onderscheiden.

De majolica is enkel vertegenwoordigd met scherven van borden (m-bor-3, m-bor-11; MAE = 16), hoofdzakelijk van Friese afkomst. Vermoedelijk gaat het specifiek ook om producten uit Harlingen, een groot productiecentrum van majolica in het begin van de 18de eeuw. In deze periode waren decors in het kleurenpalet blauw-paars-geel erg populair.⁸⁴ Twee voorbeelden zijn een archeologisch compleet bord versierd met het portret van een dame en scherven van een bord beschilderd met een koe tussen gesponste struiken (afb. 20.1 & afb. 20.2).⁸⁵ Bijna een kwart van het vondstmateriaal bestaat uit scherven van Delftse faience (MAE = 28). Het betreft vooral borden, waarbij de grotere exemplaren op standring (f-bor-1) staan en de eetborden vooral een plat standvlak (f-bor-2, f-bor-5) hebben. Verreweg de meeste borden zijn versierd met blauwe beschilderingen geïnspireerd op Chinees kraakporselein (eerste helft 17de eeuw, afb. 20.3)⁸⁶ en porselein uit de overgangperiode (derde kwart 17de eeuw, afb. 20.4).⁸⁷ Verder zijn diverse scherven van spreukenborden gevonden, waarbij een

zin binnen een lauwerkrans op de spiegel is geschilderd. Eén spreuk is in zijn geheel op een fragment te lezen, het gaat om "koop is kost" (afb. 20.5).⁸⁸ Naast fragmenten van borden zijn delen van papkommen (f-kom-3, f-kom-9), een theekopje (f-kop-1) en ploischotels (f-plo-1) op te merken. Een randscherf van een ploischotel toont een afwijkend decor: florale motieven in het kleurenspectrum blauw-groen-zwart (afb. 20.6).⁸⁹ Meestal zijn de decors in blauw of in Italiaanse compendiariostijl (blauw-geel-oranje) uitgevoerd. Vermoedelijk gaat het hier om een exemplaar uit de periode rond 1700. Een van het stort geraapte faience theekop met schuin uitstaande rand (f-kop-2), versierd met blauwe florale motieven, behoort op grond van

Afbeelding 21. Geïmporteerd tinglazuuraardewerk uit de vroeg 18de-eeuwse laag.

1. Fragment ploischotel Franse faience (V3-C07).
2. Fragment bord Portugese faience (V3-C08).

84 Van den Akker 2007, 84-88, 109.

85 V7-C01, V3-C04.

86 V7-C03.

87 V3-C05.

88 V3-C06.

89 V7-C02.

de datering waarschijnlijk ook tot dit vondstcomplex (afb. 20.7).⁹⁰

Interessant is de aanwezigheid van drie soorten geïmporteerde 17de-eeuwse faience uit Zuid-Europa in deze laag. Naast een fragment van een Franse ploischotel (fr-plo-1) met karakteristiek beige-rose baksel en crèmekleurig glazuur zijn een randscherf van een Portugees bord (po-bor-3) met kraakdecor en een klein fragment van een Italiaanse lekschaal (i-lek-1) gevonden (afb. 21.1 & afb. 21.2).⁹¹ Deze producten dateren ongeveer een eeuw voor de vorming van de laag. Het komt vaker voor dat tussen jonger afval 17de-eeuws importaadewerk uit Zuid-Europa wordt aangetroffen.⁹² Dit materiaal dat met de Straatvaart is meegekomen heeft vermoedelijk generaties lang als sierstukken een plaats in het huis gehad totdat het brak of uit de mode raakte.

Naast het eerder vermelde fragment van een uit Engeland geïmporteerd theekopje van industrieel steengoed zijn tot slot drie fragmenten van Chinees porselein op te merken. Behalve een scherf van een kom van vroeg 17de-eeuws kraakporselein gaat het om fragmenten van een kopje (p-kop-1) en een schotel uit de Kangxi-periode, overeenkomstig de algemene datering van de rest van het vondstmateriaal uit dit complex. De vondsten van theegoed, naast porselein vooral faience, maken aannemelijk dat de in de late 17de eeuw in Nederland geïntroduceerde theecultuur zich rond 1725 al gevestigd had op Texel. Het serviesgoed van porselein kan overigens ook enkel een pronkfunctie gehad hebben.

Aanvullend op de keramiëkscherven werden in de laag tevens glasscherven van minstens vier flessen en een beker gevonden. Het vormenspectrum van de flessen bestaat uit een typisch 18de-eeuwse bolle wijnfles (gl-fle-25), twee vierkante kelderflessen (gl-fle-30) en een bol medicijnflesje (gl-fle-19). Bijzonder is de vondst van een fragment van een zoutschaaltje of schoteltje op standring (gl-bor-4) van wit opaline glas, versierd met blauwe vlekken aan de onderzijde (afb. 22).⁹³ Dit type glas 'alla porzellana' is bekend uit Frankrijk en Noord-Italië, maar vermoedelijk werd het in de eerste helft van de 18de eeuw ook in de Nederlanden vervaardigd.⁹⁴

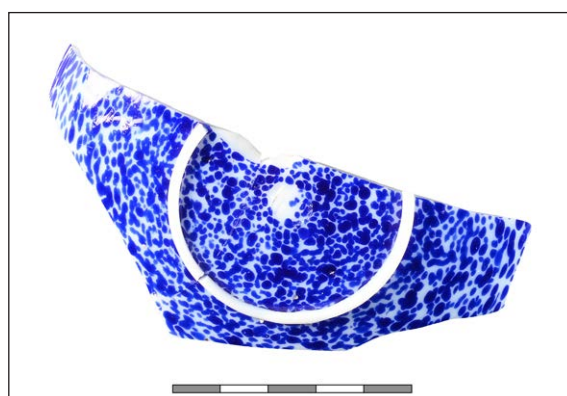
Een kleine hoeveelheid fragmenten van wandtegels uit de 17de en vroege 18de eeuw bevestigt de datering van deze laag. Het gaat om zeer fragmentarisch materiaal, voorstellingen op de versierde tegels zijn daarom niet echt te duiden.

4.3.2 Vondsten

Buiten de gedocumenteerde sporen zijn tijdens de aanleg van de vlakken en in de stortgrond nog enkele bijzondere vondsten aangetroffen, die het beeld van de materiële cultuur op deze locatie versterken en zodoende het vermelden waard zijn.

4.3.2.1 Keramiek

Een karakteristieke vondst uit de periode rond 1600 is een bijna compleet bord (r-bor-6) van roodbakkerd aardewerk op

Afbeelding 22. Fragment opaline glazen schoteltje uit de vroege 18de-eeuwse laag (V3-G01).

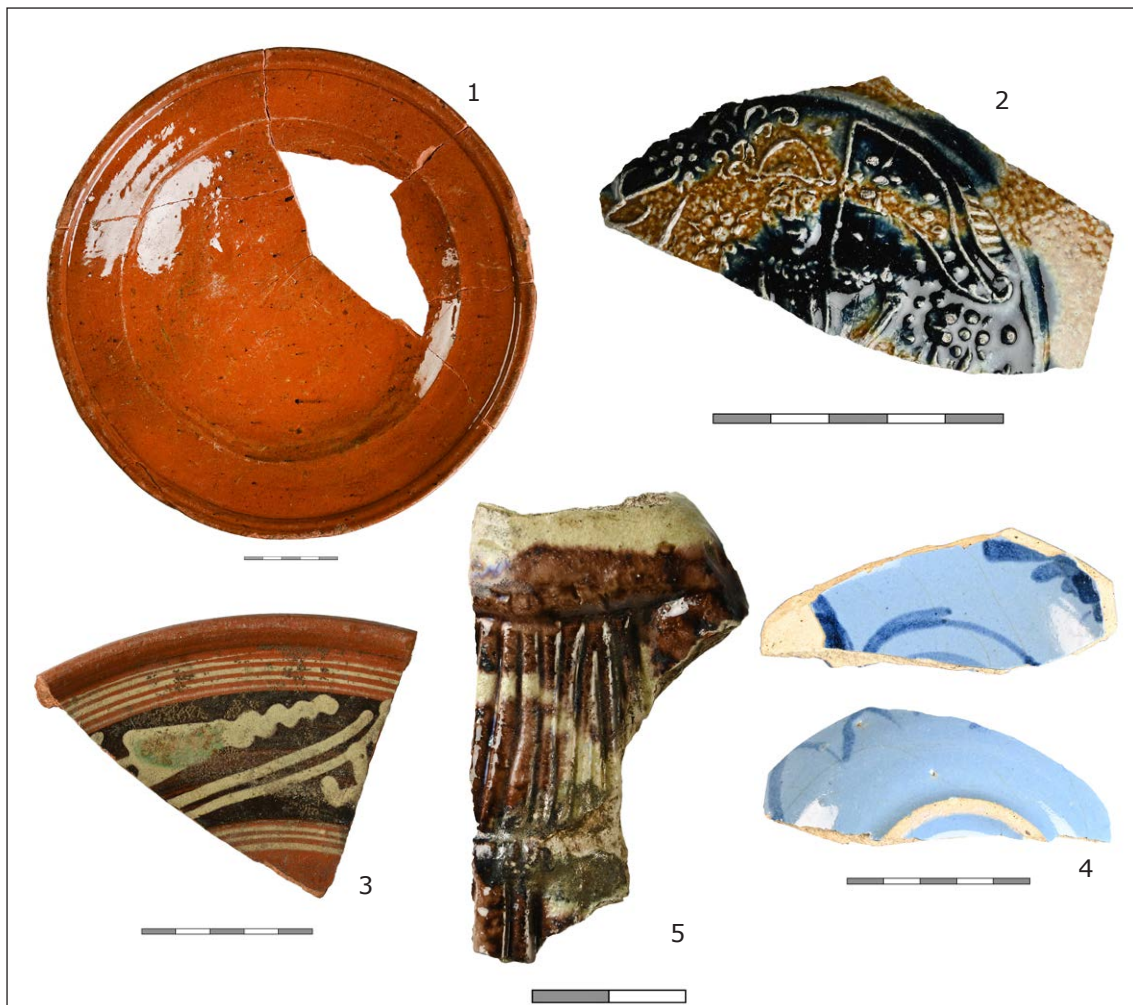
90 V4-C02.

91 V3-C07, V3-C08.

92 Bijvoorbeeld in een 18de-eeuws vondstcomplex in Grootebroek (Gerritsen 2018, 118-119).

93 V3-G01.

94 Henkes 1994, 275-277; 98-100; Pijzel-Dommisse & Eliëns 2009, 99-100.

Afbeelding 23. Opmerkelijke keramiekvondsten uit de late 16de en 17de eeuw.

1. Bord roodbakend aardewerk (V4-C01).

2. Fragment Frechense baardmankruik met applique van een soldaat met vaandel (V1-C02).

3. Fragment Werra aardewerk (V2-C01).

4. Fragment kom Italiaanse berretino faience (V2-C03).

5. Fragment beeldje of wijwaterbakje Saintonge aardewerk (V2-C02).

drie standlobben (afb. 23.1).⁹⁵ De bodem van het bord is licht beroet. Blijkbaar is voedsel hierin wel eens verwarmd geweest op het vuur. Het gaat om een simpel stukje huisraad zonder enige opsmuk. Uit deze periode kennen we ook de rijkelijk met kleislib versierde borden van hetzelfde model. Naast dit Noord-Hollandse product van eenvoudige aard is nog een aantal opmerkelijke importstukken uit het buitenland het vermelden waard. Zo is er een fragment van een steengoed kan (s2-kan-32?) uit het Duitse productiecentrum Frechen nabij Keulen, versierd met een fraaie applique op de buik, gevonden. Het applique bestaat uit een soldaat met een vaandel (afb. 23.2).⁹⁶ Mogelijk relateert het decor aan de Dertigjarige Oorlog (1618-1648). Naast dit stukje Rijnlandse import is een scherf van Noord-Duitse afkomst op te merken. Het gaat om een bord van Werra-aardewerk (wa-bor-1), versierd met diverse kleuren kleislib (afb. 23.3).⁹⁷ Dit Noord-Duitse importaardewerk werd eind 16de, begin 17de eeuw op grote schaal verscheept naar Noord-Holland. Overigens is in het eerste decennium van de 17de eeuw kortstondig een productie van dit type aardewerk in Enkhuizen geweest, maar de kwaliteit van

95 V4-C01.

96 V1-C02.

97 V2-C01.

Afbeelding 24. Parallelen Saintonge aardewerk.

1. Mariabeeldje (Hugoniot 2002, 226).

2. Wandplaat wijwaterbakje met voorstelling Maria met kind (Hugoniot 2002, 215).

dit imitatie-materiaal wijkt doorgaans sterk af.⁹⁸

Van exotischer aard zijn twee zuidelijke importstukken. Een typisch Noord-Italiaans product betreft een fragment van een kom van blauw geglazuurde berretino faience uit Ligurië, daterend uit de periode 1575-1625 (afb. 23.4).⁹⁹ Dit soort aardewerk wordt op grote schaal in onder andere de 17de-eeuwse wereldsteden Enkhuizen en Hoorn gevonden. Aangezien de Rede van Texel een belangrijke rol speelde in het internationale scheepsverkeer is het logisch dat importwaar gerelateerd aan de Mediterrane Straatvaart eveneens op het eiland terecht kwam. Italië had in deze periode een sterke behoefte aan graan dat de Nederlandse schippers op grote schaal vervoerden vanuit Polen en de Baltische staten. Op de terugweg werden de schepen volgeladen met olijfolie, zout en marmer. Het sierlijke Italiaans aardewerk was bijvangst. De andere bijzondere scherf is van vroeg 17de-eeuws bruin-blauw-geel gevlekt Saintongeaardewerk uit de omgeving van Bordeaux (afb. 23.5).¹⁰⁰ De scherf toont een deel van een in reliëf geboetseerde jurk en een aanzet tot een arm. Het gaat op basis van parallellen uit Frankrijk mogelijk om een fragment van het gewaad van Maria in de vorm van een beeldje of de wandplaat van een wijwaterbakje (afb. 24.1 & afb. 24.2).¹⁰¹ Tijdens archeologisch onderzoek aan de Groeneplaats in Den Burg werd eveneens een fragment van een wijwaterbakje uit Saintonge in de vorm van een kerkgebouw gevonden (afb. 25).¹⁰² Deze vondsten getuigen van een nog actieve katholieke leefsfeer in het 17de-eeuwse Den Burg, een periode toen

98 Ostkamp & Venhuis 2009, 46.

99 V2-C03.

100 V2-C02.

101 Hugoniot 2002, 215-227.

102 Gerritsen & Stellingwerf 2022, 245-246.

het stadsbestuur en de Burghkerk sterk het Protestantisme uitdroegen. Deze opmerkelijke importen uit Saintonge hangen samen met de grootschalige wijnhandel uit Bordeaux. Diverse Nederlandse scheepswrakken uit de westelijke Waddenzee bevatten eveneens keramiek uit Saintonge en getuigen ook van deze Zuid-Franse handelscontacten.¹⁰³

Naast de laat 16de- en vroeg 17de-eeuwse vondsten zijn nog enkele vondsten uit de 19de eeuw het vermelden waard. Zo is een groot fragment van een ontbijtbordje (iw-bor-6) van Maastrichts aardewerk aangetroffen (afb. 26.1).¹⁰⁴ Het bord is beschilderd met een groen gestreepte rand, die het Engelse 'shell edge ware' imiteert. De bodem van het voorwerp is voorzien van een blindmerk dat tussen circa 1850 en 1880 bij de befaamde Maastrichtse fabrikant Petrus Regout in gebruik was. Een andere opmerkelijke vondst uit de 19de eeuw betreft een deel van een lok-ei, vervaardigd

Afbeelding 25. Fragment Saintonge wijwaterbakje, gevonden tijdens de archeologische opgraving van het Raaksje/Groeneplaats, Den Burg (Gerritsen & Stellingwerf 2022, 246).

Afbeelding 26. Opmerkelijke keramiekvondsten uit de 19de eeuw.
1. Bordje Maastrichts aardewerk (V2-C04).
2. Fragment lok-ei (V1-C03).

103 Bijvoorbeeld het Vijzelwrak en het BZN3-wrak ("de Rob").
104 V2-C04.

uit pijpjarde (afb. 26.2).¹⁰⁵ Dergelijke keramische eieren werden gebruikt om bij kippen het broeden te stimuleren.

Afbeelding 27. Verzameling flessen en flesjes uit de vroege 20ste eeuw (V2).

4.3.2.2 Glas

Tijdens de graafwerkzaamheden op het terrein werden verscheidene glazen flessen en flesjes uit de eerste decennia van de 20ste eeuw gevonden (afb. 27).¹⁰⁶ Het gaat vooral om malgeblazen wijnflessen, bierflesjes en medicijnflesjes. Meest bijzonder zijn twee forse flessen met op de bodem in reliëf respectievelijk de teksten 'CARLSBAD' en 'BILIN' (afb. 28). Een kleine speurtocht op het internet maakt duidelijk dat het hier gaat om flessen voor Tsjechisch bronwater.¹⁰⁷ Archeologisch onderzoek van een grote afvalstort uit de vroege 20ste eeuw in de nieuwbouwwijk De Tuunen, vlak buiten Den Burg, en van een gedempte sloot aan de Ruyterstraat in Oudeschild uit dezelfde periode leverde een grote hoeveelheid vondsten van mineraalwaterflessen uit het Duitse Westerwald op.¹⁰⁸ Dergelijke steengoed flessen zijn zeker geen zeldzaamheid in Nederland. De vondst van deze Tsjechische flessen toont aan dat naast de grootschalige consumptie van het bronwater uit de streek Nassau, meer exotisch mineraalwater ook sporadisch op Texel terechtkwam.

4.3.2.3 Bouwkeramiek

Naast tientallen kleine fragmenten van tegels is één intacte wandtegel met beschadigd glazuur aangetroffen. De tegel is veelkleurig beschilderd met een tulp binnen een gekarteld kwadraat met pluimen en lelies als hoekmotieven (afb. 29).¹⁰⁹ Een tegel met dit type decor wordt ook

105 V1-C03.

106 V2.

107 Van 't Land 2011; Bohemia genezing Marienbad waters 2020.

108 Minneboo & Stellingwerf 2021, 3; Stellingwerf & Gerritsen 2022, 68-69.

109 V1-BK01.

Afbeelding 28. Onderzijde van twee Tsjechische bronwaterflessen (V2).

wel omschreven als “postzegel-tegel” en dateert grofweg uit het tweede kwart van de 17de eeuw. Hoogstwaarschijnlijk gaat het hier om een product van de Hoornse plateelbakkerij die tussen 1615 en circa 1650 in bedrijf was. Van dit soort tegels zijn namelijk fragmenten van productieafval in Hoorn gevonden.¹¹⁰ Tijdens een archeologische opgraving ter hoogte van de Kantoorstraat 9-11 in Den Burg zijn eveneens meerdere tegels afkomstig uit Hoorn aangetroffen, ze maakten daar deel uit van de wandbekleding van een stolpboerderij.¹¹¹ Uit beide archeologische onderzoeken blijkt dat de neerslag van de Hoornse plateelbakkerij tot op Texel reikte.

Afbeelding 29. Postzegeltegels beschilderd met tulp, tweede kwart 17de eeuw (V1-BK01).

4.3.2.4 Metaal

Het archeologisch onderzoek aan de Parkstraat leverde een kleine hoeveelheid metaalvondsten op. De oudste vondsten betreffen een koperen riemhanger en een bronzen leerbeslag in de vorm van een bloem, beide daterend uit de late 16de of de vroege 17de eeuw (afb. 30.1 & 30.2).¹¹² Daarnaast zijn diverse provinciale duiten uit de 17de eeuw op te merken. Een

110 Schrickx 2016, 65, 67.

111 Schrickx *in prep.*

112 V7-M01, V2-M02.

lakenlood met het stadswapen van Leiden getuigt van de import van kwaliteitslaken uit deze vermaarde textielstad (afb. 1014.3).¹¹³ Verder behoort een messing naairing uit de late 17de of 18de eeuw tot de gevonden gebruiksvoorwerpen (afb. 30.4).¹¹⁴ Een laatste opmerkelijke vondst betreft een messing rijwielbelastingsplaatje uit de jaren 1940-1941, het begin van de Tweede Wereldoorlog (afb. 30.5).¹¹⁵ Enkele jaren later, in oktober 1944, werden fietsen op grote schaal gevorderd door het Duitse leger. Meest opvallend is de aanwezigheid van een gat in het midden van het plaatje. Het lijkt een kogelgat. Heeft iemand doelbewust op dit plaatje geschoten of gaat het mogelijk om de inslag van een kleine granaatscherf afkomstig van het Duitse bombardement op Den Burg op 6 april 1945? Duidelijk is dat na deze beschieting door artillerie een groot deel van de bebouwing aan de Parkstraat in puin lag.

Afbeelding 30. Metaalvondsten uit de Nieuwe Tijd.

1. Riemhanger, eind 16de/begin 17de eeuw (V7-M01).

2. Leerbeslag, eind 16de/begin 17de eeuw (V2-M02).

3. Leids lakenlood, 17de eeuw (V2-M03).

4. Naairing, eind 17de/18de eeuw (V2-M01).

5. Rijwielbelastingsplaatje, 1940-1941 (V1-M01).

113 V2-M03.

114 V2-M01.

115 V1-M01.

5. Samenvatting en synthese

Voorafgaand aan het archeologisch onderzoek is in het PvE een aantal onderzoeksvragen geformuleerd (zie paragraaf 3.2 Onderzoeksopdracht), die als leidraad bij het archeologisch onderzoek en de uitwerking ervan hebben gefungeerd. Tijdens het archeologisch onderzoek is één werkput van ca. 15 m² aangelegd. Voor een overzicht van de methodiek wordt naar paragraaf 3.3.2 Werkwijze opgraving en beperkingen verwezen. Volgens verwachting zijn tijdens het onderzoek resten uit de Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd gevonden. Antropogene sporen uit de prehistorie en Romeinse Tijd ontbraken. In dit hoofdstuk komen de resultaten uit het onderzoek samen met reeds vergaarde kennis.

Rond 1300 is volgens Bartels het grootste gedeelte van grachten- en wallensysteem nog in werking.¹¹⁶ De Parkstraat bestond toen nog niet en maakte onderdeel uit van de burgwal en het talud. Op basis van OSL-onderzoek aan de Warmoesstraat kan worden verondersteld dat de burggracht vóór 1276 is aangelegd. Deze had een gereconstrueerde breedte van ca. 43 m.¹¹⁷ De noordelijke oever van de burggracht grensde aan een omwalling die met zoden was bekleed. Omstreeks 1400 werd vanuit het zuiden richting het noorden een deel van de burggracht gedempt, waardoor deze met ruim 10 m werd versmald. Bartels stelt dat vanaf 1400 de burggracht steeds slechter werd onderhouden, waarna de gracht vanaf het midden van de 16de eeuw als vuilstort werd gebruikt.¹¹⁸ In ieder geval werd de noordelijke oever van de burggracht ter hoogte van Parkstraat 14 in de 17de eeuw nog met grenenhouten planken en palen beschoeid. Mogelijk hangt dit samen met de oudste bewoning binnen het perceel. Gelijktijdig werd ook een waterput op het terrein aangelegd. Door de aanplemping en gedeeltelijke demping veranderde de nieuwe burggracht, of beter burgsloot, in slechts een schim van zijn oorspronkelijke omvang, namelijk 3,3 m. Deze situatie bleef gehandhaafd tot 1902, waarna de sloot werd gedempt en ter plaatste een riool werd aangelegd (afb. 31).

116 Bartels 2022

117 Bartels 2022, 64.

118 Bartels 2022, 65.

6. Beantwoording onderzoeksvragen

In het Programma van Eisen is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd, waarop hieronder wordt geantwoord.

Algemeen

1. Dient de archeologische verwachting uit de archeologische quickscan te worden bijgesteld? Nee. De archeologische verwachting volstond.

2. Wat is de gaafheid van de vindplaats en hoe zijn de conserveringsomstandigheden?

De gaafheid van de vindplaats en de conserveringsomstandigheden van goed. Door zeer natte omstandigheden en extreme afkalving van de putwanden werd het onderzoek vroegtijdig gestaakt.

Prehistorie

3. Zijn sporen of vondsten uit de prehistorie aanwezig? Zo ja, wat is hun aard en datering? Tijdens het onderzoek zijn geen resten uit de prehistorie aangetroffen

4. Hoe verhouden de eventueel aanwezige resten uit de prehistorie zich tot de prehistorische sporen en vondsten die zijn aangetroffen binnen Den Burg?

Zie antwoord onderzoeksvraag 3.

Middeleeuwen en Nieuwe Tijd

5. Zijn resten van middeleeuwse bewoning aanwezig?

Tijdens het onderzoek zijn geen resten van middeleeuwse bewoning teruggevonden.

6. Zijn sporen of vondsten te koppelen aan de nieuwtijdse bewoning die zichtbaar is op de Kadastrale Minuut uit 1828?

Tijdens het onderzoek zijn een 17de-eeuwse waterput en 17de-eeuwse beschoeiing aangetroffen. De bewoners van het perceel hebben in de periode 1690 – 1730 huisvuil in de burggracht gestort.

7. Kent de oorspronkelijk middeleeuwse gracht meerdere aanleg- en gebruiksfasen en hoe dateren deze?

De van oorsprong middeleeuwse gracht werd in het eerste kwart van de 17de eeuw met grenenhouten palen en planken beschoeid. Hiervan zijn resten teruggevonden. De locatie van de 17de-eeuwse beschoeiing bevond zich exact op dezelfde locatie als de noordelijke oever van de burggracht zoals staat weergegeven op het kadastrale minuutplan uit 1828. Hierdoor kan worden gesteld dat de noordelijke oever vanaf de 17de eeuw op dezelfde plaats in blijven liggen.

8. Zijn resten van de wal(len) aanwezig? Zo ja, wat kan gezegd worden over de omvang, constructiewijze, periodisering en datering?

Tijdens het onderzoek is een deel van het talud dat de middeleeuwse wal flankeerde, teruggevonden. Het betrof een structuur van gestapelde zoden. Minimaal vijf lagen konden worden onderzocht. In de periode tussen 1300 en 1400 verdween de zodenstapel onder een jongere ophogingslaag of grachtvulling. Mogelijk hangt deze samen met het versmallen van

de burggracht.

9. Hoe is de gracht geschoond en gedempt? En worden de dempingen direct benut voor bewoning of andere activiteit?

Tijdens het archeologisch onderzoek kon niet worden vastgesteld hoe de gracht werd geschoond en gedempt.

10. Hoe verhouden de aangetroffen sporen zich tot de resultaten van de onderzoeken aan de Warmoesstraat 31-33 en de Kantoorstraat 9-11 in Den Burg?

De datering van de zodenwal en de gedeeltelijke aanplemping van de burggracht in de 17de eeuw komen overeen met de resultaten van het onderzoek aan de Warmoesstraat.

11. Welke inzichten levert het vondstmateriaal uit de vullingslagen van de gracht op over de materiële cultuur gedurende de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd? In hoeverre is het vondstmateriaal vergelijkbaar met soortgelijk materiaal uit de omgeving?

Opvallend is de diversiteit aan Zuid-Europese importstukken tussen het vondstmateriaal. Naast Franse en Italiaanse keramiek is ook aardewerk uit Portugal op te merken. Deze Mediterrane importen getuigen van een connectie met de Straatvaart. De sterke betrokkenheid van Texel met de handel op het Middellandse Zeegebied in de 17de en 18de eeuw blijkt ook uit andere vondsten op het eiland en uit de ladingen van scheepswrakken in de westelijke Waddenzee.

12. Zijn er aanwijzingen voor ambachtelijke activiteiten binnen het plangebied?

Tijdens het onderzoek zijn geen resten gevonden die duiden op ambachtelijke activiteiten binnen het plangebied.

13. Wat zegt het aangetroffen vondstmateriaal over het consumptiepatroon, de welstand en wellicht de beroepen van de bewoners van Den Burg door de tijd heen?

Over het algemeen geeft het vondstmateriaal uit de late 17de en vroege 18de eeuw een niet al te luxueuze indruk. Porselein is nauwelijks gevonden en duur glaswerk ontbreekt eveneens. Het meeste tafelgoed bestaat uit simpele borden van majolica en faïence. Wel is uit enkele fragmenten van theegoed op te merken dat rond 1725 men lokaal ook bekend was geworden met de theecultuur die eind 17de eeuw haar intrede deed in Nederland. Vermoedelijk gaat het hier om afval van een huishouden uit de middenklasse.

14. Werpen de bevindingen nieuw licht op de ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling van Den Burg en de (vroeg-)middeleeuwse versterkingen langs de Noordzeekust.

De bevindingen werpen geen nieuw licht op de ontstaansgeschiedenis en ontwikkeling van Den Burg en de (vroeg-)middeleeuwse versterkingen langs de Noordzeekust, maar voegen wel daadkracht bij aan de hypothese van Bartels (2022) en de stadsuitleg van Den Burg in de 13de eeuw.

7. Bibliografie

Akker, van den, 2017. *Fries Aardewerk. Majolica, Faience, Kerfsnee*, Harlingen.

Bartels, M.H., 1999. *Steden in Scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle/Amersfoort.

Bartels, M.H., 2006. *De Deventer wal tegen de Vikingen. Archeologische en historisch onderzoek naar de vroegmiddeleeuwse wal en stadsmuren (850-1900) en een vergelijking met andere vroegmiddeleeuwse omwalde nederzettingen*. Rapportages Archeologie Deventer 18, Deventer.

Bartels, M. H., 2019. Grand Hotel-Restaurant Texel, Den Burg. Het afval van Texels fraaiste fin-de-siècle toeristenhotel in nieuwbouwwijk De Tuunen, in: *De archeologische Kroniek van Noord-Holland* 2018, 126-133.

Bartels, M. H., 2021. *De galm van Sint Sixtus. Een uitwerking van de archeologische en bouwhistorische gegevens (1952-2020) van de Sixtus- of Burghkerk te Den Burg, Texel*. West-Friese Archeologische Notities 53, Hoorn.

Bartels, M.H., 2022. *De burggracht onder de warmoesbedden. Archeologisch onderzoek naar de buitenste gracht van Den Burg, Texel*. West-Friese Archeologische Rapporten 168, Hoorn.

Bartels, M.H. & B. Vermeulen, 2009. Die frühmittelalterliche umwallten Siedlungen Deventer und Zutphen in den östlichen Niederlanden, in: M. Segschneider & C. von Carnap Bornheim (Hrsg.) *Ringwälle und verwandete Strukturen des ersten Jahrtausends n. Chr. An Nord- und Ostsee. Schriften des Archäologischen Landesmuseums Ergänzungsreihe Band 5*, 219-248.

Bartels, M. H. & J. Leek, 2019. *Het wakend schild van Schans en Rede. Archeologisch onderzoek naar de zeedijk, wachttorens en ijzertijd nederzetting nabij fort De Schans op Texel*. West-Friese Archeologische Rapporten 134, Hoorn

Bartels, M. H. & M. Groothedde, 2010. Central places and fortifications: The case study Deventer and Zutphen – medieval Burgenordnung in the eastern Netherlands? In: B. Ludowici, et al. (Hrsg.) *Trade and Communication Networks of the First Millenium AD in the northern part of Central Europe: Central Places, Beach markets, Landing Places and Trading Centres. Neue Studien zur Sachsenforschung Band 1*, Hannover, 238-254.

Berendsen, H. J. A., 2005. *Landschappelijk Nederland, de fysisch geografische regio's. Fysische Geografie van Nederland*, Assen.

Bentham, A. van, 2011. *Parkstraat 1, Den Burg (gemeente Texel). Een archeologische begeleiding*. ADC Rapport 2736, Amersfoort.

Blok, D. P., 1979. *De Franken in Nederland*. Hilversum.

Bohemia genezing Marienbad waters, 2020. Bílinská kyselka - top drinkbron (www.bilinska.cz/nl/, op 17-10-2023).

Boonstra, M & J.P. Flamman, 2011. *Sloopwerkzaamheden bodewoning, Parkstraat 1 te Den Burg, gemeente Texel. Het Programma van Eisen ten behoeve van een Archeologische Begeleiding met beperkte verstoring*, Vestigia-rapport 877, Amersfoort.

Daalen, S. van, 2023. *Den Burg – Parkstraat 14. Dendrochronologisch onderzoek 22.071*, Lettele.

Eelman, W. 2021. *Scheepsrampen nabij Texel in de tweede helft van de veertiende eeuw*. Uitgave van de historische vereniging Texel 141, 4-15.

Gerritsen, S., 2018. *Drie millennia wonen onder het winkelhart. Archeologisch onderzoek naar bewoningssporen uit de Bronstijd, Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd langs de Schaperstraat en op de percelen Zesstedenweg 10-12 en 13 in Grootebroek, gemeente Stede Broec*. West-Friese Archeologische Rapporten 124, Hoorn.

Gerritsen, S. & W. Stellingwerf, 2022. *Graven aan de Groeneplaats. Archeologisch onderzoek op en rond het rijksmonument in het centrum van Den Burg, gemeente Texel*. West-Friese Archeologische Rapporten 160, Hoorn.

Groot, A.S. de, 2022. *Parkstraat 14, Den Burg, gemeente Texel. Programma van Eisen – opgraven (522). Parkstraat 14 in Den Burg, gemeente Texel*. Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Groothedde, M. 2013. *Een vorstelijke palts in Zutphen? Macht en prestige op en rond het plein 's-Gravenhof aan de Karolingische tijd tot aan de stadsrechtverlening*, Zutphen.

Haaster, H. van, 2022. Archeobotanisch onderzoek aan enkele grondsporen van de vroegmiddeleeuwse ringwalburg, in: Gerritsen, S., 2022. *Graven aan de Groeneplaats, archeologisch onderzoek op en rond het rijksmonument in het centrum van Den Burg, Texel* (West-Friese archeologische rapporten 160).

Heeringen, R. Van (red.). 1995. *Vroeg-Middeleeuwse ringwalburgen in Zeeland*. Goes.

Henkes, H.E., 1994. *Glas zonder glans. Vijf eeuwen gebruiksglas uit de bodem van de Lage Landen 1300-1800*, Rotterdam Papers 9, Rotterdam.

Hessing, W.A.M., K. Klerks & W.J. Weerheijm, 2012. *Toelichting bij de archeologische beleidskaart van de Gemeente Texel*. Geactualiseerde versie 2012 Vestigia Rapport V984, Amersfoort.

Hugoniot, J-Y., 2002. *Terres de Saintonge. L'Art de la poterie XIIe-XIXe siècle*, Parijs/Saintes.

Jong, H. de , 2015. *Geologie van Texel*, in: *Geografie* 2015. Utrecht.

Klaassen, K. & M. Klaassen, 2018. *Den Burg 1622-1830. Huizen, huiseigenaren en bewoners*, Historische Reeks Texel, deel 1. Bourglinster/Utrecht.

Kloosterhuis, J. L. 1986. *Toelichting bij het kaartblad Texel, Bodemkaart van Nederland 1: 50.000*. Wageningen.

Land, G. J. van 't, 2011. *Bronwaterkuur springlevend in Tsjechië*. (kloptdatwel.nl/2011/03/08/bronwaterkuur-springlevend-in-tsjechie/, op 17-10-2023).

Langen, de G. J. & J. A. Mol 2020. Church, landscape and power in 'Holland' West Frisia up to the Middle of the Eleventh century, the bishop, the count and the development of the parish system in Frisia between Vlie and Zonnemare, in: *The Medieval Low Countries* 7, 9-48.

Minneboo, A. & W. Stellingwerf, 2021. *Toeristen in De Tuunen. Historisch afval van Hotel Texel in een nieuwbouwwijk van Den Burg*. Archeologie Texel 5, Hoorn.

Mol, J. A., 2001. De middeleeuwse geschiedenis van de westelijke Waddeneilanden: Schoorl en de centrumfunctie van Den Burg op Texel, in: *Hand-out Symposium 'De Convexe Kustboog' gehouden op 1 februari 2001 te Edam, Edam, 20-26*.

Nooijer, K., de, 2023. *Exploring the potential of feldspar single-grain luminescence as a dating tool for earthworks: dating the ringfort of Den Burg*, Wageningen (ongepubliceerde MSc-thesis).

Ostkamp, S. & S. Venhuis, 2009. 'Tot soulagemente van de schamele gemeente'. Het Werraardewerk uit de werkplaats van Dierck Claesz Spiegel in Enkhuizen opnieuw bekeken (1602-1613), in: H. Clevis & H. van Gangelen, *Werra Keramiek uit Enkhuizen opnieuw bekeken*, Zwolle, 11-76.

Pijzel-Domisse, J. & T.M. Eliëns, 2009. *Glinsterend glas. 1500 jaar Europese glaskunst. De collectie van het Gemeentemuseum Den Haag*, Zwolle.

Raven, C.L., 2023. *Enigmatic fortifications in the Low Countries: An overview of early medieval fortification with a critical analysis of the dating techniques*, Leiden (ongepubliceerde BA-thesis).

Roos, R. & M. van der Wel, 2013. *Duinen en mensen, Texel*. Goedereede.

Schoorl, H., 1999a. *De Convexe Kustboog I, Texel-Vlieland-Terschelling. Bijdragen tot de kennis van het westelijk Waddengebied en de eilanden Texel, Vlieland en Terschelling. Het westelijk Waddengebied en het eiland Texel tot circa 1550*. Schoorl.

Schoorl, H., 1999b. *De Convexe Kustboog 2, Texel-Vlieland-Terschelling. Bijdragen tot de kennis van het westelijk Waddengebied en de eilanden Texel, Vlieland en Terschelling. Het westelijk Waddengebied en het eiland Texel vanaf circa 1550*. Schoorl.

Schrickx, C.P., 2016. *Productieafval van de plateelbakkerij aan de Wortelvesten. Archeologisch onderzoek op het perceel op de hoek van de Koepoortsweg en de Spoorsingel*. West-Friese Archeologische Rapporten 93.

Schrickx, C.P. in prep. Bouwkeramiek, in: S. Gerritsen & W. Stellingwerf, *Een archeologische opgraving van Kantoorstraat 9-11 in Den Burg, gemeente Texel*. West-Friese Archeologische Rapporten 179, Hoorn.

Stellingwerf, W. & S. Gerritsen, 2022. *Storten en smeden langs de Skilsloot. Een archeologische opgraving van de Skilsloot uit 1795 en de 19de- tot vroeg 20ste-eeuwse smederij aan de Ruyterstraat 27 in Oudeschild, gemeente Texel*. West-Friese Archeologische Rapporten 169, Hoorn.

Vessem, H. A., 1976. *De oudste keuren van Texel*, Bennebroek (typoscript).

Vos, P. 2015. *Origins of the Dutch coastal landscape*. Utrecht.

Vos, P., M. van der Meulen, H. Weerts en J. Bazelmans, 2018. *Atlas van Nederland in het Holoceen. Landschap en bewoning vanaf de laatste ijstijd tot nu*, Amsterdam.

Weerd, H. & S. Gerritsen, 2020. *Archeologische quickscan Parkstraat 14-16, Den Burg, gemeente Texel. Adviesnummer 20265 versie 2*. Archeologie West-Friesland, Hoorn.

Woltering, P.J. 1996. *Occupation History of Texel, III. The Archaeological Survey, Palaeography and Settlement Patterns*. Berichten voor het Oudheidkundige Bodemonderzoek 42, 209-364.

Woltering, P.J., 2001. *Occupation History of Texel, IV. Middle Bronze Age – Late Iron Age (1350 - 100 BC)*. Berichten Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 44, 9-396.

Woltering, P.J., 2002. Vroeg middeleeuws Den Burg op Texel, een verstrekte nederzetting uit de 7de-8ste eeuw, In: P.J. Woltering, W.J.H. Verwers & G.H. Scheepstra (red)., *Middeleeuwse toestanden, archeologie, geschiedenis en monumentenzorg, aangeboden aan Herbert Sarfatij bij zijn 65ste verjaardag*, Amersfoort, 25-64.

Woltering, P. J., 2016. Bewoningsgeschiedenis van Texel, opgravingen aan de Beatrixlaan in Den Burg, Late IJzertijd-Romeinse Tijd, 100 v. Chr. - 325 n. Chr., in: *Noord-Hollandse Archeologische Publicaties* 3. Castricum.

Zijverden, W.K. & J. de Moor, 2014. *Het Groot Profielenboek. Fysische geografie voor archeologen*, Leiden.

ISSN: 2210-4364 (print)
ISSN: 2665-9387 (online)